

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
HÄLSA OCH SAMHÄLLE

SEXUELLT VÅLD OCH SOCIALT ARBETE

EN ANALYS AV SYNEN PÅ PROBLEMET SEX-
UELLT VÅLD I SOCIALT ARBETE

MIMI STJERNA

Examensarbete i socialt arbete
91-120 hp
Socionomprogrammet
Handledare: Camilla Larsson & Margareta Cederberg
Maj 2017

Malmö högskola
Hälsa och samhälle
205 06 Malmö

SEXUELLT VÅLD OCH SOCIALT ARBETE

EN ANALYS AV SYNEN PÅ PROBLEMET SEXUELLT VÅLD I SOCIALT ARBETE

MIMI STJERNA

Stjerna, M. Sexuellt våld och socialt arbete. En analys av problemet sexuellt våld i socialt arbete. *Examensarbete i socialt arbete 30 högskolepoäng*. Malmö högskola: Fakulteten för hälsa och samhälle, institutionen för socialt arbete, 2017.

ABSTRACT

Denna studie fokuserar på hur fenomenet sexuellt våld beskrivs som problem i det sociala arbetets fält. Dess syfte är att undersöka hur de som i sin yrkesutövning möter sexuellt våld uppfattar och definierar problemet. Studien utfördes ur kvalitativ ansats och genomfördes medelst halvstrukturerade intervjuer, vars resultat sedan analyserades genom genusteori och feministiska perspektiv. Dess övergripande resultat visar att problemet sexuellt våld i socialt arbete förstås som ett särskilt svårt och känsligt problem med tydliga kopplingar till föreställningar om kön. Det beskrivs som nära knutet till andra typer av våld men särskiljs genom sin anknytning till sex och sexualitet. Av studien framgår vikten av att utmana vår förståelse av genus och att söka mer kunskap om problemet sexuellt våld för att kunna arbeta vidare med problemet på ett adekvat sätt.

Nyckelord: sexuellt våld, våld i nära relationer, genus, socialt arbete.

SEXUAL VIOLENCE AND SOCIAL WORK

AN ANALYSIS OF HOW SEXUAL VIOLENCE AS A PROBLEM IS VIEWED IN SOCIAL WORK

MIMI STJERNA

Stjerna, M. Sexual violence and social work. An analysis of how sexual violence as a problem is viewed in social work. *Degree project in social work 30 högskolepoäng*. Malmö University: Faculty of health and society, Department of social work, 2017.

This study focuses on how the phenomena of sexual violence is formulated as a problem within the field of social work. The purpose of the study is to examine how those who face the problem of sexual violence in the execution of their duties perceive it and define it. The study was performed from a qualitative viewpoint and was conducted through semi-structured interviews, the results of which were consequently analyzed using gender theory and feminist perspectives. The overall result indicates that the problem of sexual violence is considered an especially complicated and sensitive subject, and largely subject to individual respondents' conceptions about gender. Sexual violence is generally perceived as closely linked to other types of violence, but also differentiated by its connection to sex and sexuality. This study reveals the importance of challenging our understanding of gender and of seeking additional knowledge in order to further our understanding of sexual violence in order to appropriately work with it in the future.

Keywords: sexual violence, domestic violence, gender, social work.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	INLEDNING	6
	Problemformulering	6
	Syfte och frågeställningar	7
2.	TIDIGARE FORSKNING	8
	Vad är sexuellt våld?	8
	Våld och sexuellt våld	8
	Sexuellt våld och våld i nära relationer	9
	Sexuellt våld och hedersvåld?	10
	Sexualitet och sexuellt våld	10
	Sexuellt våld och våldtäktskultur	11
	Synen på kvinnor, män och sexuellt våld	12
	Kvinnor	13
	Män	13
	Att arbeta med problemet sexuellt våld	14
	Ett viktigt men känsligt ämne?	14
	En kunskapsbrist i socialt arbete?	14
	Sexuellt våld och socialt arbete	15
	Sexuellt våld och förändringsprocesser	16
3.	METOD	19
	Intervju	19
	Genomförande	19
	Material och urval	20
	Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	20
	Etiska överväganden	21
4.	TEORI	23
	Genusteori	23
	Feministisk teori	24
	En politisk teori	24
	Inriktningar	25
	Maskulinitetens roll	25
	Våldtäktskultur	25
5.	EMPIRI OCH ANALYS	27
	Vad är sexuellt våld?	27
	Att definiera begreppet	27
	Sexuellt våld och genus	28
	Ett känsligt ämne?	30
	Kunskapsbrist	31
	Vad särskiljer det sexuella våldet?	32
	Sexuellt våld och våld	32
	Sexuellt våld och våld i nära relationer	33
	Sexuellt våld och hedersvåld	34
	Sexuellt våld och sexualitet	34
	Hur ska sexuellt våld betraktas i socialt arbete?	35
	En förändrad syn	35
	Kvinnorörelsen	37

6.	DISKUSION	39
7.	REFERENSER	42
	BILAGA 1	46
	BILAGA 2	48

INLEDNING

”Sexuella övergrepp är kriminella handlingar som kränker de mänskliga rättigheterna och kan ha en långtgående inverkan på den fysiska och psykiska hälsan hos den som drabbats.” (Öberg, Lucas & Heimer 2010, 80)

Sexuellt våld kan sägas ha varit ett aktuellt ämne de senaste åren, bland annat genom *samtyckesdebatten*, det vill säga den samhälleliga diskussionen om huruvida det bör införas ett samtyckeskrav i brottsbalkens våldtäktsparagraf. En del av denna debatt har utgjorts av diskussionen om när våldtäktsbrottets rekvisit för uppsåt bör anses vara uppfyllt, vilket även tas upp i Linnea Wegerstads (2015) avhandling. Där skriver hon bland annat om hur sexualbrott som specifik brottskategori skapas och påpekar att det inte råder konsensus vare sig om vilka sexuella handlingar som borde betraktas som straffbara eller av vilka anledningar brotten anses begås. Hon föreslår att framtida straffrättslig forskning undersöker varför vissa problemformuleringar blir styrande och inte andra. Min tolkning är alltså att det tycks finnas ett straffrättsligt problem med hur sexuellt våld definieras.

Problemformulering

Så varför undersöka frågan ur det sociala arbetets perspektiv och inte lämna undersökningen åt straffrätten? Min egen förståelse av ämnet, som baseras på det intryck jag fått genom socionomutbildningen, är att sexuellt våld generellt diskuteras lite i socialt arbete. Under utbildningen upplevde jag inte att man talade särskilt om sexuellt våld kopplat till sociala problem utom kanske som riskfaktor för annan social problematik, och då särskilt för kvinnliga brukare/klienter i exempelvis missbrukarvården (Mattsson 2005, 77) eller som en del av problematiken som rör våld i nära relationer (Grände, Lundberg & Eriksson 2009, 9, 27). I den debatt om sexuellt våld jag nämner tidigare i texten har aktörer, som exempelvis den ideella föreningen FATTA och andra politiska grupper, argumenterat till fördel för införandet av en samtyckeslagstiftning. Samtidigt menar meningsmotståndare att detta skulle medföra andra straffrättsliga problem och därför inte vara rätt lösning (By & Lagerwall 2014, Vaziri 2016). Debatten har i skrivande stund resulterat i förslag på lagändring från Justitiekommittén (2016/17:JuU16). Jag finner det teoretiskt intressant att denna uppmärksamhet inte tycks speglas i det sociala arbetets, eller åtminstone högskolans, hantering av ämnet. Ser det liknande ut på fältet, där det praktiska sociala arbetet utförs?

Mitt intryck under socionomutbildningen har varit just att sexuellt våld inte diskuteras i liknande omfattning som andra problem och därför undrar jag vad detta beror på och hur sexuellt våld egentligen uppfattas i socialt arbete. För att undersöka detta vänder jag mig till de som besitter kompetens i frågan och som kommer i kontakt med problemet i sitt arbete. Jag vände mig alltså både till de som äger teoretisk kunskap i ämnet, det vill säga personer som är knutna till socionomutbildningen, och till de som utför socialt arbete på fältet, det vill säga socionomer såsom socialsekreterare och kuratorer. Utbildarnas uppfattning av problemet anser jag vara värdefull eftersom de i rollen av förmedlare av kunskap deltar i konstruering och reproducering av hur sociala problem definieras, medan socionomerna på

fältet kan ge en inblick i hur kunskapsläget ser ut i arbetet med klienter/brukare. Jag presenterar alltså i denna studie inte en redogörelse för synen på sexuellt våld generellt i socialt arbete. Jag avser snarare att föra fram vilka perspektiv som ryms bland ett urval av de som kan sägas fungera som det sociala arbetets experter på sexuellt våld, i den betydelse att de alla möter ämnet i sitt arbete.

Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syfte lyder alltså:

Hur uppfattas sexuellt våld i socialt arbete av de som möter ämnet i sin yrkesroll?

För att hjälpa mig besvara frågan som ställs i syftet använder jag mig av följande frågeställningar:

1. Hur definieras sexuellt våld (som begrepp och problem)?
2. Vad särskiljer sexuellt våld från annan problematik, till exempel andra typer av våld?
3. Hur ska sexuellt våld betraktas i socialt arbete?

TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel presenterar jag en forskningsöversikt av sexuellt våld i kontexten socialt arbete. Forskning på ämnet sexuellt våld har i Sverige bedrivits utifrån flera ämnesområdens perspektiv, och med tanke på det sociala arbetets tvärvetenskapliga natur skulle detta kunna ge ett gott urval av tidigare forskning. Då jag i denna uppsats fokuserar på synen på sexuellt våld mer specifikt utifrån det sociala arbetets synvinkel var urvalet något begränsat och presenterar därför forskning ur det sociala arbetets område såväl som utvalda exempel från andra relevanta ämnesområden som bidrar till bilden av hur sexuellt våld betraktas som problem i socialt arbete. Eftersom mitt fokus i denna studie är hur socionomer ser på problemet i det svenska sociala arbetet är det också främst över svensk forskning jag utfört denna översikt, men där jag funnit intressanta och relevanta exempel från internationell forskning används även dessa.

Jag inleder med att undersöka om och hur tidigare forskning visar att sexuellt våld särskiljer sig från andra typer av våld. Därefter redogör jag för forskningslägets syn på hur sexuellt våld i relation till sexualitet. Genom att undersöka hur problemet beskrivs skilja sig från våld och sexualitet strävar jag efter att ta reda på vad, om något, som beskrivs göra detta sociala problem speciellt. Jag redogör också i denna forskningsöversikt för sexuellt våld utifrån vissa återkommande teman som genus, hur man arbetar med problemet samt förändringsprocesser för att ta reda på hur tidigare forskning indikerar att sexuellt våld ska betraktas i socialt arbete.

Vad är sexuellt våld?

I detta avsnitt presenterar jag hur denna uppsats forskningsöversikt beskriver sexuellt våld i relation till sexualitet och andra typer av våld.

Våld och sexuellt våld

I tidigare forskning fann jag att det rådde något delade meningar om vad som särskiljer sexuellt våld från annat våld och jag upptäckte också att det kan finnas svårigheter i att definiera vad som utgör detta andra våld. Anne-Lie Steen (2003, 97) redogör i sin avhandling på ämnet kvinnomisshandel för olika synsätt på hur våld och sexualitet förhåller sig till varandra. Enligt ett strukturellt synsätt ses mäns våld som maktuttryck knutet till ett samband mellan mäns våld och sexualitet, vilket också anses kulturellt accepterat. Enligt ett individperspektiv ses mäns våld snarare som yttringar av maktlöshet kopplat till uppfattningen att handlingarna är utom mannens kontroll, som inte är primärt sexuella till sin natur och inte heller kulturellt accepterade (Steen 2003, 98-99). Ett annat exempel är Jarl och Stolt (2010, 84-85) som diskuterar olika synsätt på sexuellt våld ("våldtäkt") i Nationellt centrum för kvinnofrids (NCK) antologi och förklarar att den som begår sexualbrott antingen ses som en sjuk individ med ett icke-normalt beteende eller som resultatet av de attityder som deltar i att normalisera våldsamma och kränkande sexuella beteenden. De menar att utövande av sexuellt våld i grunden handlar om makt och kontroll. Steen (2003, 66) skriver att den samtida synen på sexuellt våld är att allt våld mot kvinnor ses som sexualiserat, vilket gör det svårt att definiera vad som skiljer sexuellt våld från annat våld (mot kvinnor). Hon ser i problemet

med mäns våld mot kvinnor vissa återkommande tankar som handlar om en särskild våldsproblematik riktad mot en specifik (närstående) kvinna, om gärningsmän och offer som skiljer sig från i andra typer av våld, i en upprepande, eskalerande process (Steen 2003, 61). Hon menar att även om det finns olika uppfattningar om vad våld mot kvinnor är bygger den dominerande bilden på köns- maktsteoretiska principer. Genom sexuellt våld ("sexualiserat våld") räknas även andra handlingar in, som tidigare inte uppmärksammats eller ansetts höra samman (Steen 2003, 62).

Linnea Wegerstad (2015) ger i sin avhandling en liknande bild genom ett straffrättsligt perspektiv på sexualbrott där hon diskuterar frågan om sexuellt våld ("sexuella övergrepp") är något annat än våld och vad det i så fall är (2015, 15). Hon inleder med att förklara att det är brott som på något sätt är kopplade till vad hon kallar den "erotiska sexualiteten" och utgörs av handlingar som involverar vissa kroppsdelar, exempelvis könsorgan, anus eller bröst (Wegerstad 2015, 16), men om vi endast ser sexualiteten som erotisk bortser vi från hur sexualiteten kan användas som makthandling (Wegerstad 2015, 16). Hon redogör för ett antal forskare vars olika uppfattningar om vad som särskiljer sexuellt våld koncentreras till deras sinsemellan olika uppfattningar av begreppen "våld", "sexualitet" och "makt". Medan vissa ser både sexuellt våld och andra typer av våld mot kvinnor som könat och därmed sexualiserat, vilket innebär att det som här kallas sexuellt våld inte särskiljer sig nämnvärt från andra typer av våld, menar andra att denna typ av handlingar tillskrivits särskild betydelse just för sin koppling till sexualitet, vilket innebär en syn på sexuellt våld som problematiskt och annat våld som något oproblematiskt (Wegerstad 2015, 17).

Även forskning som rör våld mot äldre personer tycks peka på en svårighet att definiera vad som menas med våld, exempelvis den artikelsamling på ämnet från en internationell kongress i Prag (Prague World Congress on Family Violence 2003, 166-167). I denna listas olika våldstyper där sexuellt våld nämns i kategorin "fysiskt våld" (2003, 167). Anses sexuellt våld alltså som ett fysiskt våld? I Ungdomsstyrelsens studie talar författarna bland annat om sexuellt våld och sexualbrott, och beskriver det senare som handlingar som sträcker sig mellan gester med kränkande sexuellt innebörd till grov våldtäkt med inslag av misshandel (Ungdomsstyrelsen 2013, 54). Om vi tänker att detta är samma sak som sexuellt våld kan det alltså i praktiken se ut på många olika sätt.

Sexuellt våld och våld i nära relationer

Av forskningsöversikten framgår att sexuellt våld i socialt arbete ofta beskrivs som en del av våld i nära relationer (Jarl & Stolt 2010, 86-87). Ett exempel är Veronica Ekströms (2016, 23) avhandling som diskuterar socialtjänstens stöd till kvinnor utsatta för våld i nära relation, där hon definierar "våld" som fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Hon förklarar att det är viktigt att prata just om mäns våld mot kvinnor, eftersom en könsneutral beskrivning av problemet skulle osynliggöra maktaspekten rörande mäns överordning och kvinnors underordning (Ekström 2016, 22-23). Klara Hradilova Selin (2009) redogör i Brottsförebyggande rådets (BRÅ) rapport för olika förklaringsmodeller till våld i nära relationer, men kommer fram till att:

”Brå:s slutsats är att våld i nära relationer bör betraktas som ett beteende där både strukturella och individuella omständigheter samverkar och där könsmakten är en av flera dimensioner. Inte minst när det gäller att praktiskt förebygga och motverka relationsvåld är det viktigt att identifiera konkreta riskfaktorer.” (Hradilova Selin 2009, 7-8)

I rapporten definieras relationsvåld som misshandel, sexuellt våld, trakasserier och hot från nuvarande eller tidigare partner (Hradilova Selin 2009, 21). Sexuellt våld räknas alltså in i det som kallas våld i nära relationer och definieras i rapporten som att någon tvingar, angriper eller ofredar någon annan sexuellt (Hradilova Selin 2009, 63).

Di Turgoose (2016) ger i sin text ett antal socialrättsliga perspektiv på frågor kring våld i hemmet och misshandel i Storbritannien. Den sektor som behandlar denna typ av våld, som beskrivs ha vuxit fram genom aktivism under 1970-talet, ska ha medfört signifikanta framsteg i att uppmärksamma våld mot kvinnor och flickor. Vikten av att arbeta med detta ämne beskrivs som etablerad inom vårdens, det sociala arbetets och straffrättens områden. Författaren förklarar dock att ekonomiska nedskärningar medfört en brist på, men samtidigt högre efterfrågan av specialister inom våld och sexuellt våld (Turgoose 2016, 123).

Sexuellt våld och hedersvåld?

Författarna till NCK:s antologi skriver, förutom om de fysiska följder som skador, sexuellt överförbara sjukdomar eller oönskad graviditet, också om de negativa sociala effekterna som sexuellt våld kan leda till, det vill säga isolering och att arbete, studier och relationer kan ta skada. De poängterar också de särskilda problemen för utsatta som tillhör grupper där ”hedersbegreppet” är relevant, och hur detta kan försvåra situationen ytterligare (Öberg, Lucas & Heimer 2010, 74-75). I ”Barn, utsatthet och heder” (Alakoski & Silfverberg 2013, 54-55) skriver författarna särskilt om heder som ett sätt att kontrollera kvinnors sexualitet, vilket beroende på vilken definition av sexuellt våld man anlägger kan ses som en del av detta problem. I Maria Wilhelmssons (2009) diskursanalys av utbildningsmaterial kring hedersrelaterat våld tolkar hon synen på hedersvåld som kopplat till en ”annan”, det vill säga invandrad, kultur än den svenska som beskrivs som jämställd och med en slags ”inneboende moral”. Hennes problematisering insinuerar då att den svenska inte skulle vara en patriarkal maktstruktur (2009, 13-14).

Sexualitet och sexuellt våld

Även i fråga om hur sexualitet definieras i socialt arbete beskrevs i tidigare forskning olika svårigheter. Knutagård (i Svensson 2007) förklarar en sådan svårighet att definiera begreppet ligga i att många tycks likställa det med sex, vilket författaren inte håller med om. Han menar att sexualitet snarare handlar om biologiska, psykologiska och sociala faktorer inom och mellan personer under en livstid och i en kulturell kontext, och att det därför borde talas om sexualiteter istället för sexualitet. Han diskuterar även ett dilemma med att vi utgår ifrån att det finns en ”normal” sexualitet trots att vi känner till svårigheterna att definiera vad en sådan består av (Knutagård, i Svensson 2007, 143). Författaren problematiserar denna

”normala” sexualitet utifrån begreppet ”heteronormativitet”, som innebär att man alltid utgår ifrån att det heterosexuella är vad som anses ” normalt”, och understryker vikten av att utmana ett sådant synsätt i det sociala arbetet för att inte osynliggöra eller utpeka klienter som avvikande (Knutagård, i Svensson 2007, 145-146). Vikten av att prata om sexualitet i relation till sociala problem beskrivs utifrån dess funktion som drivkraft för människan att skapa sig ett gott liv. Sexualiteten och dess yttringar blir därför en viktig aspekt av socialt arbete (Knutagård, i Svensson 2007, 142).

Hur ser man då på sexuellt våld i relation till begreppet sexualitet? Om vi tänker på sexuellt våld utifrån dagens syn på sexualbrott så som den beskrivs i NCK:s antologi (Asp 2010, 56), det vill säga handlingar som kränker någons sexuella självbestämmande, blir Kerstin Berglunds (2013) problematisering av vad som utgör ett straffrättsligt riktigt sexuellt samtycke i Sexualbrottsutredningens (2010:71) beskrivning i punktform av hur ett ” normalt” heterosexuellt samlag går till relevant. Hennes tolkning av denna visar att ett samlag efter en sådan beskrivning består av en aktör och en passiv motpart som kommunicerar sin tillåtelse genom att underlåta att protestera mot aktörens handlingar (Berglund 2013, 109-110). Sexuellt våld kan då bli att kränka någons sexuella självbestämmande genom fysiskt våld eller genom att ignorera mer eller mindre subtila fysiska signaler (Berglund 2013, 107).

Knutagård förklarar att en definition av sexuellt våld (”våldtäkt”) som av en överfallande främling på okänd plats är en definition som varken utsatta kvinnor eller män känner igen sig i (2016, 226). Han talar istället om sexuellt våld (”våldtäkt”) som ett slag mot den utsattas ”sexuella skript”, det vill säga de kulturella mönster för i vilka steg, vid vilken tid och på vilken plats som en sexuell relation går till. I dessa skript ingår inte sexuellt våld (”våldtäkt”). Knutagård talar alltså om sexuellt våld utifrån liknande tankar som de Berglund (2013) kritiserar, men utan den aspekt som rör föreställningar om en passiv part som ”tillåter” den sexuella relation som en aktiv part initierar. Knutagård förklarar att sexualiteten är en del av identiteten och att det ena påverkar det andra. Den som utsatts för sexuellt våld internaliserar skamkänslor vilket kan leda till en process som han beskriver som ”brist på tillit- tillbakadragande - självdestruktivitet” (Knutagård 2016, 232). För att skydda de sociala band som motverkar detta behöver den utsatta ha orden för att kunna be om hjälp och för att kunna bearbeta händelsen (Knutagård 2016, 232).

Sexuellt våld och våldtäktskultur

Gemensamt för majoriteten av den litteratur jag funnit på ämnet sexuellt våld är ett fokus på ett mer strukturellt synsätt på varför sexuellt våld sker, till exempel Stina Jeffner (1998, 260-261) som i sin avhandling om ungdomars förståelse av våldtäkt skriver att förklaringsmodeller som talar om patriarkala maktrelationer är mer relevanta än sådana som ser sexuellt våld som ett ”avvikande” manligt beteende. En sådan förklaringsmodell som diskuterats på flera ställen i tidigare forskning i relation till sexuellt våld är den om ”våldtäktskultur”. Denna beskrivs som en samling föreställningar som uppmuntrar sexuell aggression hos män och upprätthåller våld mot kvinnor, som existerar i ett samhälle där våld ses som ”sexigt”

och sexualitet som något våldsamt. I en våldtäktskultur upplever kvinnor ett kontinuum av hot om våld som går från sexuella kommentarer, till sexuell beröring, till våldtäkt. En våldtäktskultur har överseende med fysiskt och känslomässigt våld mot kvinnor som en del av normen, där män och kvinnor ser sexuellt våld som ett faktum som inte går att undvika (Buchwald, Fletcher & Roth 1993, vii). Liknande tankegångar fann jag i Unizons rapport (2016) om pornografi och prostitution, där författarna skriver att pornografi och mäns våld mot kvinnor visats ha ett samband. Waltman (i Unison 2016, 37) skriver att detta betraktats som en jämställdhetsfråga särskilt inom kvinnorörelsen, som arbetat för politisk uppmärksamhet för problemet. Detta nådde framgång under 1990-talet bland annat med en formulering från FN att våld mot kvinnor utgör könsdiskriminering och ett brott mot kvinnors mänskliga rättigheter. Författaren ställer sig frågan ifall pornografi orsakar våld mot kvinnor, till vilken grad bör då ett demokratiskt samhälle bekämpa pornografi?

Synen på kvinnor, män och sexuellt våld

Mitt intryck var att en stor del av forskningen om sexuellt våld talar om de inblandade på specifika, könade sätt. Man tycks oftast tala om män som förövare och kvinnor och barn som offer. Detta diskuteras i NCK:s antologi, med hänvisning till svensk kriminalstatistik som säger att 99,5 % av förövare också är män. Kvinnor som begår sexualbrott gör detta oftast i samkönade relationer eller tillsammans med manliga förövare i gruppvåldtäkter. Att kvinnor anmäls som ensamma förövare mot män beskrivs som sällsynt (Jarl & Stolt 2010, 85). Mörkertalet vid sexualbrott beräknas dock vara mycket stort och att inte mer än 10-20 % polisanmäls. Även i fallet med forskningen om våld mot äldre talas det om en generell förståelse av män som förövare respektive kvinnor som offer och vikten av en bredare förståelse understryks. I en sådan förståelse tas större hänsyn till den samhälleliga/sociala kontexten vari våldet sker (Prague World Congress on Family Violence 2003, 167). I likhet med fallet med yngre personer som utsätts för sexuellt våld förstås även sexuellt våld mot äldre som könat, med män som gärningsmän och kvinnor som offer (Prague World Congress on Family Violence 2003, 169).

På flera ställen i min litteraturöversikt beskrivs detta könade synsätt som problematiskt. Ett exempel är Viveka Enanders (2011, 17) forskningsartikel som diskuterar hur forskningen ser på könssymmetrin i våld i nära relationer och särskilt hur feministisk analys ställer sig till kvinnors våld mot män i nära relationer. Hon menar att fältet är redo för en mer mångfacetterad analys av våld och genus som visar att inget våld är könsneutralt, men att studera manligt och kvinnligt våld i heterosexuella relationer aldrig kan bli en studie av jämlika företeelser (Enander 2011, 118-119). En forskningsartikel skriven av Nybergh, Taft, Enander och Krantz (2013, 8) finner att män och kvinnors egna rapporteringar om utsatthet för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld i nära relation (under det senaste året) visar en del likheter, men att kvinnor oftare rapporterar utsatthet för ett sådant våld tidigare i livet och att de sociala följderna av att ha blivit utsatt skiljer sig något åt (vilket dock inte beskrivs som statistiskt signifikanta skillnader). Klara Hradilova Selin (2009) skriver att mäns våld mot kvinnor beskrivs som ett allvarligt samhällsproblem som uppmärksammas i Sverige, särskilt de senaste decennierna. Rapporten

beskrivs vara den första som också fokuserar på män som offer för våld i nära relationer, vilket menas tidigare ha varit ett problem med begränsad synlighet (Hradilova Selin 2009, 5). Beroende på vilken typ av studie som undersöks är skillnaden mellan hur ofta män och kvinnor utsätts för våld olika stor, men Hradilova Selin (2009, 6, 34) förklarar att kvinnor oftare än män är utsatta för upprepat, grövre våld med fler negativa följder för den som utsatts, medan män i större utsträckning utsätts för trakasserier. Detta innebär att även om våldsutsatta män uppmärksammas mer är det viktigt att fortsätta se problemet med mäns våld mot kvinnor i nära relationer (Hradilova Selin 2009, 6). I NCK:s antologi beskriver Wendt (2010, 134-135) närheten mellan sexuellt våld och fysiskt och psykiskt dito som en del i mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, men att sexuellt våld också begås av kvinnor mot män och mellan personer av samma kön. När utsattas berättelser inte lever upp till den förväntade bilden av hur sexuellt våld ser ut blir de ofta de misstrodda och låter bli att söka hjälp från myndigheter eller organisationer.

Kvinnor

Sexuellt våld som problem i det sociala arbetet tycks i tidigare forskning främst ha beskrivits som en riskfaktor (särskilt för kvinnor) för att utveckla annan social problematik, till exempel i Tina Mattssons (2005) avhandling som handlar om genusperspektiv i missbrukarvården, eller som en del av problematiken som rör våld i nära relationer, vilket vi kan se i Grände, Lundbergs och Erikssons (2009, 9, 27) handbok i hur man arbetar med våldsutsatta kvinnor. Tidigare forskning behandlar också mer strukturella och samhällsliga konsekvenser av sexuellt våld. Wendt (2010) skriver i NCK:s antologi att mäns våld mot kvinnor alltmer ses som en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter, och som dessutom kan anses hålla kvinnor tillbaka från att kunna utöva sina politiska rättigheter och därmed kunna delta i ett demokratiskt samhälle (Wendt 2010, 135-136). Samma författare drar liknande slutsatser i sin avhandling (Wendt 2002) om sexuellt våld som ett demokratiproblem och diskuterar hur det sexuella våldet och kvinnors rädsla för att utsättas upprätthåller könsmaktsordningen och hur politiska lösningar kan stödja eller motverka kvinnors jämlika samhällsdeltagande.

Män

I NCK:s antologi (Jarl & Stolt 2010, 88-89) presenteras en förklaringsmodell till sexuellt våld ur maskulinitetsforskningens perspektiv där det beskrivs som ett verktyg för att konstruera maskulinitet i en manlig hierarki. Genom att objektifiera och sexuellt underordna kvinnor och andra män försöker män som står lågt i hierarkin öka sin status, vilket i gruppvåldtäkter tar sig uttryck i en slags gruppsyck. Homofobi förklaras med att homosexuella män anses stå lägre i hierarkin, vilket innebär att män som utsätter andra män för sexuellt våld vill visa sig ”manligare” än den som blir utsatt. Även i Ungdomsstyrelsens studie (2013, 24-25) hänvisar man till maskulinitetsstudier som säger att våld är en resurs för att åstadkomma maskulinitet och högre status när andra resurser inte finns att tillgå, men menar att de flesta pojkar lägger detta bakom sig med åldern och med den medföljande insikten att våld inte är socialt accepterat i samhället i övrigt.

Gottzén och Jonsson (2012) redogör för ett annat perspektiv på gärningspersonen, som den ”ojämställde andre”: motsatsen till den ”normala” mannen som beskrivs som god, ”svensk” och jämställd. Författaren förklarar hur vissa män som begår exempelvis sexualbrott beskrivs som individer med sociala eller psykiska problem, medan andra män beskrivs utifrån ”etniska” termer och brotten förklaras utifrån kultur genom traditionsbundna och patriarkala värderingar (Gottzén & Jonsson 2012, 10).

Knutagård (2016) skriver i sin bok om sexualitet och socialt arbete om hur sexuellt våld (”våldtäkt”) främst är betraktat som ett brott som begås av män mot kvinnor och hur män som utsätts för sexuellt våld av andra män i stort sett varit en icke-fråga i Sverige och andra länder (2016, 225). Författaren har därför fokuserat sitt arbete på att undersöka just denna grupp och identifierar att det som särskiljer detta problem är maskulinitet och sexuell läggning (Knutagård 2016, 225). I likhet med kvinnor som utsatts beskriver författaren att det är vanligt att män som utsatts inte inser eller har ord för vad som hänt, vilket gör att de har svårt att definiera vad de varit med om som sexuellt våld (”sexuella övergrepp”). Författaren lyfter fram hur den feministiska forskningen hjälpt utsatta kvinnor just att definiera sina upplevelser och vikten av att även hjälpa gruppen utsatta män (Knutagård 2016, 226).

Att arbeta med problemet sexuellt våld

I detta avsnitt går jag vidare in på hur man i tidigare forskning diskuterar hur socialt arbete hanterar problemet sexuellt våld. Steen (2003) diskuterar i sin avhandling kunskapsläget kring mäns våld mot kvinnor och kommer fram till att problemet inte enkelt kan sammanfattas, utan bygger på olika uppfattningar om hur problemet ser ut och vilken lösning som är den bäst lämpade. Författaren förklarar att problemets definition är av avgörande vikt både för de som i sitt yrke hanterar det såväl som i andra sammanhang (2003, 101).

Ett viktigt men känsligt ämne?

I Kelleher och McGilloways (2009) irländska studie beskriver författarna sexuellt våld som ett viktigt socialt problem. De understryker vikten av att placera sexuellt våld på den nationella såväl som på internationella radarn, vilket talar för ämnets aktualitet. En annan artikel från Irland talar för att inkludera undervisning i ämnen som kan upplevas som känsliga i vissa utbildningar, men påpekar att detta inte alltid görs, bland annat för att det anses just känsligt och obekvämt (Scriver & Kennedy 2016, 207). Författarna skriver att eftersom studenterna är blivande professionella som troligen kommer möta ett antal känsliga ämnen, inkluderat sexuellt våld, under sina karriärer är det viktigt att utbildningen förbereder dem på detta (Scriver & Kennedy 2016, 207-208).

En kunskapsbrist i socialt arbete?

I tidigare forskning beskrivs vikten av adekvat kunskap hos den yrkesverksamma för att kunna ge den utsatta rätt stöd och hjälp, men också att en sådan kunskap ofta saknas. Ekström (2016, 48) skriver att om en våldsutsatt kvinna får socialt stöd i rättsprocessen ökar chansen att hon fullföljer den och att hon söker hjälp igen. Hon beskriver också våldsutsatta kvinnors kritik mot socialtjänsten i form av

brist på samordning, tillräcklig kunskap om våld samt brist på emotionellt och praktiskt stöd (Ekström 2016, 51-52). Ett annat exempel är Reet Sjögrens (2004) avhandling om hur personer som förgripit sig sexuellt på barn ska vårdas, där hon bland annat kommer fram till att trots mandat att vårda förstås inte helt hur en sådan vård ska ges och att de yrkesverksamma både behöver en förståelse för andras livsvärldar och en vetenskaplig grund. En artikel från USA som behandlar utmaningar med att arbeta med utsatta för sexuellt våld talar också om bland annat brist på resurser och brist på kunskap om sexuellt våld som problematiskt (Payne, Button & Rapp 2008, 384). Även Macys (2007) text, också den en amerikansk artikel, pekar på en kunskapsbrist i socialt arbete: i det här fallet särskilt gällande tidigare utsattas återupplevande av sexuellt trauma.

Rätt kunskap hos den yrkesverksamma beskrivs som viktigt inte bara för klienternas skull, utan även för att förhindra att de yrkesverksamma själva ska drabbas negativt. I Bercier och Maynards artikel (2015, 87) från USA kommer författarna fram till att arbetet med traumatiserade klienter ger bevisade psykiska konsekvenser för bland annat socialarbetare, men att det saknas forskning om vilka insatser som vore mest effektiva och bäst lämpade. En annan amerikansk artikel (Choi 2017) undersöker hur psykologisk empowerment minskar risken för att utsättas för "andrahandstraumatisering" ("secondary traumatic stress") för socialarbetare som arbetar med personer som utsatts för våld eller sexuellt våld. Författaren definierade psykologisk empowerment som att den enskilde socialarbetaren hade en känsla av kompetens, inverkan, självbestämmande och mening i organisationen vari personen arbetar.

Sexuellt våld och socialt arbete

Tidigare forskning om gärningspersoner verkar fokusera på de som dömts (Jarl & Stolt 2010, 86-87), men vad säger då tidigare forskning om den grupp som ännu inte blivit dömda för sexualbrott? Hur arbetar man till exempel förebyggande? För preventivt arbete riktat mot de som inte dömts för sexualbrott understryks i NCK:s antologi vikten av att påverka attityder runt sexuellt samtycke och föråldrade uppfattningar om sex och kön. Författarna menar att denna typ av arbete bygger på att om det sexuella handlingsutrymmet blir mer jämlikt kommer det begås färre sexualbrott (Jarl & Stolt 2010, 103). Hilder och Freeman (2016) skriver att majoriteten av de riskbedömande och säkerhetsplanerande insatser menade för förändringsarbete gällande våld i nära relationer ("domestic violence") lägger fokus på offret och menar att detta lett till att otillräckligt med uppmärksamhet riktats mot förövare och deras förändringsmöjligheter (2016, 273). Författarna skriver att tidigare kampanjer präglats av en endimensionell bild av gärningspersoner och understryker vikten av ett rehabiliteringsfokus i arbetet med denna grupp för att på längre sikt motarbeta det komplexa problemet, men att tillvägagångssättet för ett sådant arbete fortfarande diskuteras (Hilder & Freeman 2016, 274).

Hur ser man då på arbetet med utsatta för sexuellt våld? Ekström (2016) konstaterar att de stora skillnaderna i arbetssätt mellan kommuner visar att förhandlingen om hur socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor ska se ut fortfarande pågår. Olika metoder för riskbedömningar har blivit vanliga, ofta i form av checklistor, vilket har kritiserats för att fungera dåligt i praktiken. Ekström hänvisar till en stu-

die av riskbedömningsinstrument för våld i nära relationer som visar att de har en god funktion i ett evidensbaserat socialt arbete, men att de genom sin utformning inte passar lika bra i arbetet med särskilt utsatta grupper (Ekström 2016, 33). I en rapport (Stranz, Andersson Vogel & Wiklund 2015) har man utvärderat hur FRE-DA-bedömningsmetoder har bidragit till en förändring i arbetet med våldsutsatta, där författarna skriver att de generellt sett inte uppfattat någon sådan betydande förändring (Stranz, Andersson Vogel & Wiklund 2015, 47).

Ekström (2016, 28-29) beskriver socialtjänstens funktion i välfärdsstaten som ett skyddsnet för de som inte får stöd genom den generella välfärdspolitiken, men ser en komplexitet i dess samtidiga moraliserande funktion genom värderande och kontrollerande av de som mottager hjälp, samt understryker att risken för stigmatisering av socialtjänstens klienter kan avskräcka från att söka hjälp.

Sexuellt våld och förändringsprocesser

I detta avslutande avsnitt av uppsatsens kapitel om tidigare forskning visar jag hur jag funnit att forskningsöversikten talar om sexuellt våld och förändringsprocesser.

Steen ser främst kvinnorörelsen och kvinnojourer som drivande i den process som lett fram till att problemet blivit betraktat som ett socialt problem. Hon beskriver hur kvinnorörelsens arbete och den akademiska forskningen resulterat i politisk opinion och hur de med hjälp av media lyft fram problemet, men att även om olika verksamheter i princip tar avstånd från våld mot kvinnor möter politiska förändringar i praktiken på motstånd i form av ”trögföränderliga” föreställningar om kön, makt och våld (Steen 2003, 101-102). På flera ställen i litteraturen diskuteras hur media beskriver sexuellt våld, och flera forskare har sett ett ökat mediainteresse för ämnet särskilt efter uppmärksammade rättsfall (Asp 2010, 43). Wendt (2010, 139-140) skriver också att de senaste årtiondenas förändrade syn på sexuellt våld med en ökad politisering och minskad tolerans för våld, där mäns våld blivit föremål för den offentliga politiken, har medfört just ett ökat mediainteresse. Detta har inneburit fördelar i form av en större giltighet för ny lagstiftning eller resursfördelning, men också en rapportering som fokuserar på en viss typ av sexuellt våld och som därmed osynliggör majoriteten av det sexuella våld som människor verkligen utsätts för (Wendt 2010, 139-140). En större uppmärksamhet för problemet sexuellt våld har också visat ha vissa positiva effekter för de utsatta. I Ninni Carlssons (2009) avhandling intervjuar hon ett antal kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen och berättar om det offentliga samtals påverkan på deras möjligheter att tala om och bearbeta sina upplevelser. Hon beskriver att 1980-talet medförde en ny samtalskontext, med nya normer och principer, som möjliggjorde för kvinnorna att få sina erfarenheter synliggjorda (Carlsson 2009, 277-280).

Nicole Phillips (2015) skriver om hur gräsrotsorganisationer arbetat för attitydförändringar gällande sexuellt våld som lett till förändringar både i hur utsatta polisanmäler brott och hur polisväsende mottar anmälningar. Författaren menar att fortsatt arbete med aktörer inom rättsystemet krävs, men att kvinnogrupper har lyckats skapa en ramverk för deltagande i rättsfall om sexuellt våld och förbättrat

situationen för kvinnor i Haiti (Phillips, i Goel & Goodmark 2015, 22-23). Robin Runge (2015) skriver om hur man i Kina arbetat för en definition av våld i nära relationer ("domestic violence") i syfte att uppnå rättsskydd, upprätta och implementera lagar, riktlinjer och strukturer som säkerställer kvinnors säkerhet och håller gärningsmän ansvariga (Runge, i Goel & Goodmark 2015, 1). Författaren skriver om hur problemet gick från att betraktas som en familjeangelägenhet, till att ses som brottsligt genom gräsrotsaktivisters attitydsförändrande arbete genom exempelvis media och demonstrationer (Runge, i Goel & Goodmark 2015, 2).

Heléne Thomsson (2002, 143-144) skriver om motstånd mot verksamheter som riktas till kvinnor. När kvinnor sluter samman anses deras verksamhet istället som könad, som en "kvinnoverksamhet", medan manliga, det vill säga "könsneutrala", gemenskaper beskrivs innehålla ett normaliserat kvinnoförakt menas det oftare vara hotfullt att uttrycka "mansförakt" inom kvinnoverksamheterna (Thomsson 2002, 143-144). Hon lyfter vikten av verksamheter som riktar sig till män, men hon förklarar att även om också de överordnade kan uppleva orättvisor är det de underordnade som främst är utsatta (Thomsson 2002, 145). Att man gärna talar om drabbade män i arbetet med marginaliserade kvinnor ser Thomsson kunna bero på skuld känslor då kvinnor anses vara de som ska ge omsorg, och tenderar att förminska frigörelseaspekten av arbetet. "Genom att inte utesluta män, får man större tillåtelse från omgivningen att arbeta med kvinnor" (Thomsson 2002, 146).

Författarna till en SOU om män och jämställdhet ser att könsordningen i samhället är utformad till männens fördel, men de menar att de könsnormer och strukturer som påverkar kvinnors liv negativt också kan drabba män vilket de menar innebära att det är viktigt att inkludera också män i jämställdhetsarbetet (SOU 2014:6, 20). De förklarar även att mansnormerna idag står i förändring som utmanar tidigare patriarkala mönster, men att det också finns ett motstånd mot dessa förändringar (SOU 2014:6, 21, 307-309). Författarna skriver att mäns våld mot kvinnor behöver uppmärksammas, vilket de menar inte motsäger att man bör uppmärksamma också problemet med män som utsätts för våld i nära relationer. De förklarar att problemen inte ser likadana ut och inte kan jämföras, våld mot kvinnor i nära relationer är ofta grövre och mycket farligare. Författarna ser ett behov av ett större fokus på forskning om män och våld, både generellt och exempelvis rörande sexuellt våld (SOU 2014:6, 27).

Ekström (2016, 66, 116) redogör för processen hur mäns våld mot kvinnor klassades som ett socialt problem för välfärdsstaten, en process som inneburit att kvinnor som utsatts för våld fått sina krav på stöd uppmärksammade genom bland annat förstärkt lagstiftning, policyer och resurser för projekt. Arbetet med detta utförs främst genom den kommunala socialtjänsten som enligt lag har det yttersta ansvaret för området, men också genom brottsoffer- och kvinnojourer som finansieras av staten.

METOD

I detta kapitel redogör jag för och diskuterar de metodval som gjorts för att besvara studiens frågeställningar. Uppsatsens syfte är att undersöka problemet sexuellt våld i socialt arbete, vad som särskiljer detta problem och hur det ska betraktas i socialt arbete. Denna uppsats är alltså skriven ur en induktiv ansats (Kvale & Brinkmann 2014, 238-239) och jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod (Kvale & Brinkmann 2014, 17).

Intervju

I denna uppsats använder jag mig av datainsamlingsmetoden kvalitativ forskningsintervju. För att undersöka synen på problemet sexuellt våld i socialt arbete skulle visserligen andra metoder för datainsamling kunnat vara lämpliga, exempelvis olika metoder för analys av texter och dokument, men eftersom denna studie presenterar ämnet utifrån socionomers synvinkel menar jag att forskningsintervjun är den metod som bäst lämpar sig för att besvara uppsatsens forskningsfrågor. Jag har valt att använda mig av enskilda intervjuer för att datainsamlingen ska ske så strukturerat som möjligt och därmed underlätta analysarbetet (Kvale 1997, 97). Intervjuerna analyseras genom meningskategorisering (Kvale 1997, 178-180), där kategorierna valts ut efter mönster som uttolkas ur intervjumaterialet.

Genomförande

Intervjupersonerna förfrågades via email om deltagande i studien och intervjuerna utfördes på deras respektive arbetsplatser eller i andra för ändamålet lämpliga miljöer, och tog ungefär en timme var. Intervjuerna hölls ansikte mot ansikte, då eventuella fördelar med intervjuer över telefon eller email (exempelvis tidsåtgång) övervägs av fördelarna med intervjuer på plats, som möjlighet till exempelvis visuella respektive verbala ledtrådar och därmed en tydligare kommunikation (Robson 2011, 290-292). Genom att spela in ljud såväl som att anteckna under intervjuerna undvek jag problem med tekniska fel eller andra miljömässiga störningar (Robson 2011, 159). Dessa anteckningar var dock kortfattade och mest till för senare minneshjälp för att inte störa samtalet under intervjun. Av tidsskäl transkriberades inte intervjuerna i sin helhet, utan endast de stycken och citat som används i uppsatsens analyskapitel.

Intervjuerna var semistrukturerade till sin utformning, vilket innebär att jag utgick ifrån en intervjuguide (se bilaga) men anpassade ordalydelsen efter situationen och lämnade utrymme för följdfrågor (Robson 2011, 279-280). På detta sätt kunde jag som studieledare styra intervjuerna genom uppsatsens tematisering samtidigt som jag kunde följa intressanta spår vidare. De förutbestämde teman som jag utformade intervjuguiden efter - aktörer, samhällsdiskurs, risker och vinster - byggde på Losekes (2003) fyra kriterier för definitionen av sociala problem och tankegångar kring *claims making*. Då Losekes teori ofta används för diskursanalys förtydligar jag här att denna uppsats inte utgör en sådan analys. Mitt motiv till att ändå i utformningen av intervjuguiden inspireras av en teori för diskursanalys är att jag tänker att detta hjälper mig att ge en bred bild av forskningsämnet, med ett

flertal ingångsvinklar. I analysarbetet har jag utifrån det kodade och kategoriserade materialet i samspel med studiens teoretiska premisser strävat efter att beskriva problemet sexuellt våld i socialt arbete.

Material och urval

För att undersöka problemet sexuell våld som ämne i socialt arbete vänder jag mig, som jag nämner i *Problemformulering*, till de som utövar och de som utbildar utövarna av det sociala arbetet och gör intervjuer med två föreläsare vid socionomprogrammen, två socialsekreterare samt en kurator. Jag använder mig alltså av den typ av urvalsmetod som Robson (2011, 275) kallar ”purposive sampling”, vilket innebär ”ändamålsenligt urval”. Ett slumpmässigt urval kunde ses som mer generaliserbart, men eftersom uppsatsens syfte bygger på det sociala arbetets uppfattningar av problemet sexuellt våld anser jag att de bäst lämpade att svara på mina frågor om detta ämne är de som föreläser på kurser som behandlar ämnena sexualitet, kriminalitet och interventioner eller de som har erfarenhet av att arbeta med socialt arbete som rör sexuellt våld och/eller våld i nära relationer. Ett större bekymmer under uppsatsarbetet var svårigheten att hitta relevanta personer som var villiga att ställa upp på intervju, vilket indikerar att ämnet kanske upplevs som osäkert och känsligt. Detta löstes genom att utvidga populationen ur vilken jag gjorde studiens urval, från endast personer som är knutna till socionomprogrammen till att också inkludera de som möter sexuellt våld i sitt arbete på fältet. Denna utvidgning krävde att också syftet med studien modifierades från att ha handlat uteslutande om att undersöka problemet sexuellt våld inom socionomutbildningen till att också utforska hur det beskrivs av dem som arbetar med socialt arbete i praktiken, vilket jag menar faktiskt vara uppsatsen till gagn. Denna förändring medförde vad jag ser som en mer mångsidig bild av uppsatsämnet, det vill säga problemet sexuellt våld i socialt arbete. Jag ser dock en möjlig problematik i att jag endast valt personer som på något sätt behandlar sexuellt våld som ämne i sitt arbete och att man då skulle kunna säga att jag endast valt de som ”specialiserat” sig, och därmed inte presenterar en bild av problemet mera generellt i socialt arbete. Jag anser ändå att urvalet av uppsatsens intervjupersoner är de mest relevanta för att svara på mina forskningsfrågor, eftersom de just på grund av sin kompetens kan ge mig den information jag behöver.

Jag har valt att utföra intervjuer med fem socionomer från olika svenska städer. Två arbetar med utbildning/forskning vid olika högskolors/universitets socionomprogram och valdes ut för att området för deras respektive arbeten faller inom eller angränsar till ämnet för denna uppsats och att personerna därmed bedöms ha relevant kunskap för att svara på studiens forskningsfrågor. Av samma anledning valdes också de tre socionomerna från fältet ut, då även de arbetar med problemet sexuellt våld på sina respektive arbetsplatser, som utgörs av socialtjänst, samtalsmottagning och frivilligorganisation.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Inom kvalitativa studier använder man sig ofta av termer som tillförlitlighet, trovärdighet, pålitlighet och konfirmerbarhet (Kvale & Brinkman 2014, 295), men i denna uppsats följer jag Kvale och Brinkmans (2014) exempel och använder mig

av de termer som annars brukar höra samman med kvantitativ forskning, men på det sätt som de beskriver, det vill säga anpassat för kvalitativa intervjustudier.

För att denna studie ska äga validitet och reliabilitet/tillförlitlighet (Kvale & Brinkman 2014, 295-296) redogör jag noga för uppsatsens metodarbete och beskriver mitt tillvägagångssätt så att det går att följa i studiens olika led. Jag reflekterar aktivt över och presenterar kontinuerligt såväl mina egna resonemang kring materialet som alternativa sådana. Genom att vara så transparent som möjligt i uppsatsarbetet strävar jag efter att läsaren ska kunna bilda sig en egen uppfattning om studiens tillförlitlighet och trovärdighet. Som jag skriver under *Material och urval* kan uppsatsens generaliserbarhet diskuteras, men jag vidhåller att intervjupersonernas kompetens möjliggör den informationsinhämtning jag behöver för att svara på studiens forskningsfrågor även om urvalet kan anses vara snävt. Att undersökningen kanske inte kan upprepas vid ett senare tillfälle med samma resultat menar jag inte heller behöva ogiltigförklara denna studie, då jag genom denna uppsats vill presentera synen på problemet sexuellt våld som den beskrivs av just dessa representanter för socialt arbete som det yttrar sig i nuläget.

Etiska överväganden

Intervjupersonerna informeras skriftligen och muntligen om studien och får lämna sitt samtycke till att delta, vilket uppfyller kravet på informerat samtycke (Kvale & Brinkmann, 2014, 107). För att säkerställa intervjupersonernas konfidentialitet försäkrar jag mig endast muntligen om deras samtycke till att delta i studien. Att de blivit avpersonifierade i uppsatsens material är till föga nytta om detta material, inkluderande signerade samtyckesblanketter, begärs in för redovisning (Robson 2011, 200-201). Uppgifter som skulle kunna få intervjupersonerna igenkända publiceras endast med deras godkännande (Kvale & Brinkmann, 2014, 109). Då ett antal av intervjupersonerna är knutna till socionomprogrammen i ämnen som på något sätt relaterar till sexuellt våld som ämne är en större risk för igenkänning något jag har övervägt och försökt förhindra. Förutom att intervjupersonerna anonymiseras i uppsatsmaterialet och att inga samtyckesblanketter inhämtas raderas de inspelade intervjuerna efter studiens färdigställande. För att minimera eventuella negativa konsekvenser av att ha deltagit i denna studie anonymiseras alltså samtliga intervjupersoner och jag understryker i materialet att de talar om sexuellt våld utifrån sin yrkesmässiga uppfattning, och inte utifrån sin personliga dito, som kunnat upplevas känsligt. Något som jag tror är av relevans för hur intervjupersonerna resonerar kring sexuellt våld och därmed kan anses böra ha en plats i denna analys är intervjupersonernas egna könstillhörigheter, men eftersom min bedömning är att det skulle öka risken för igenkänning på grund av detta arbetsfälts ringa storlek och med hänsyn till intervjupersonernas konfidentialitet har jag valt att inte inkludera denna information. Risken för att intervjupersonerna på något sätt skulle komma till skada till följd av sitt deltagande bedömer jag trots risken för igenkänning som liten, särskilt som jag aktivt arbetat för att motverka detta, medan studiens forskningsmässiga fördelar kan vara ett ökat kunskapsläge om sexuellt våld inom det sociala arbetets fält. Detta i sin tur kan fungera som en viktig pusselbit i exempelvis utformandet av insatser på olika sätt. Dock är jag i arbetet med denna uppsats medveten om och reflekterar över att det kan finnas en risk att

studier kan användas på oförutsedda sätt, vilket ställer krav på min, som författare, tydlighet och förförståelse (Kvale & Brinkmann 2014, 110).

TEORI

I detta kapitel redogör jag för de teorier och begrepp som utgör uppsatsens analysverktyg. Dessa består av utvalda begrepp ur Hirdmans (2001) *genusteori*, ett antal olika feministiska inriktningars syn på sexuellt våld ur en kriminologisk lins som utmynnar i en presentation av begreppen *könsmaktsordning* och *våldtäktskultur*. Jag har valt ut dessa teorier både för att de behandlar genus, vilket tagits upp på flera andra ställen under informationsinsamlingen till denna uppsats och därför kan antas vara relevanta, samt att de på olika sätt behandlar makt, vilket jag tror möjliggör en djupare analys av hur man ser på sexuellt våld i socialt arbete. Då makt och hjälp ofta går hand i hand i människobehandlande yrken (Svärd & Starrin 2006, 248) menar jag att det är viktigt att inkludera denna aspekt av socialt arbete i studiens analys.

Genusteori

På flera ställen i mitt material har genus i relation till sexuellt våld tagits upp, inte minst av studiens intervjupersoner. En teori som förklarar hur genus skapas menar jag därför vara till hjälp när vi ska förstå hur intervjupersonerna uppfattar problemet sexuellt våld och vad de menar när de till exempel pratar om *män* och *kvinnor*. En nackdel med denna teori ser jag i att den presenterar en mer binär förståelse av kön, men då majoriteten av mitt material bygger på liknande premisser menar jag ändå att den passar för detta ändamål. Hirdman (2001, 26-44) urskiljer tre formler för hur det talats och talas om könen, vilka hon kallar *A-icke A*, *A-a* samt *A-B*. Jag redogör här huvudsakligen för hennes beskrivningar av hur män och kvinnor definieras i relation till varandra, där formlerna för ”kvinna” lutar sig mot ”man” för jämförelse och kontrast, men där ”man” i sig inte är tydligt definierad. Hirdman förklarar att anledningarna till detta är att det inte finns lika mycket empiri inom mansforskning som inom kvinnoforskning och skapandet av stereotyper är en metod för att underordna. Att kunna undvika att bli stereotypiserad menar hon vara en del av de överordnades privilegium.

I den första formeln, *A-icke A*, identifierar hon vad hon kallar maskulinums första lag, vilket innebär att vara man är att inte vara kvinna. Här anses *A*, det vill säga det manliga, stå för positiva egenskaper. Medan det manliga bygger på goda egenskaper som ande, tankar, kultur och styrka bygger det kvinnliga på det köttliga, svaga och emotionella. I den andra formeln, *A-a*, ses kvinnan som en sämre version av mannen, och manlighet är ett projekt som måste underhållas för att inte glida från *A* till *a*, från manlig till omanlig/kvinnlig (Hirdman 2001, 52-53). Manlighet i den tredje formeln, *A-B*-formeln, beskriver hon som stabilare. Dock innebär en syn på könen som två olika ”arter” en genusdelning där kvinnor blir förankrade i natur och kön medan män blir kultur, människa och intelligens. Denna normativa syn på kön som väsensskilda bygger på att det finns en idealversion av man och kvinna och att det även i denna finns en inbyggd oro för att inte leva upp till kraven på manlighet (Hirdman 2001, 55-56).

Stycket ovan förklarar alltså tre sätt att se på män och kvinnor som kön, men Hirdman poängterar också sexualitetens roll i i konstruerandet av genus och förklarar att olikgörandet av könen befäster synen på sexualiteten som naturlig och för tankarna bort från det våld och kontroll som upprätthåller maktförhållandena. Det blir istället en självklarhet för män och kvinnor att det är så sexualitet ser ut (Hirdman 2001, 74-75). Detta avsnitt av Hirdmans genusteori tänker jag kunna bidra till bilden av hur intervjupersonerna resonerar om sexuellt våld och makt samt hur sexuellt våld definieras gentemot sexualitet.

Det som Hirdman kallar *det stereotypa genuskontraktet*; tankar, handlingar och förutsättningar som handlar om förhållandet mellan könen med deras olika egenskaper och uppgifter, menar hon ge en stillastående bild av könen. ”Båda tyngda under kontraktet som oxar under ett gemensamt ok” (Hirdman 2001, 94). Eftersom det är en teoretisk bild skriver Hirdman att det kan anläggas ett lika teoretiskt perspektiv på förändringsmekanismer för att hantera de situationer personer hamnar i på grund av *genuskontraktet*. Den första är att *undvika* situationen, den andra att *fly* den. Den tredje är att *förändra* den, genom att förhandla fram ändringar i kontraktet. Paradoxalt nog förklarar hon att ett sådant kontraktsbrott endast är möjligt när det inte går att lyda längre. Framförallt menar hon att det är kvinnan som måste undvika, fly eller förändra situationen, men bara när mannen gjort det möjligt. *Genuskontraktet* kan bara förändras när omständigheterna förändras, när något händer (Hirdman 2001, 94-95). Med hjälp av detta begrepp analyserar jag intervjupersonernas uppfattning av möjligheter av förändringsarbete mot sexuellt våld inom socialt arbete.

Feministisk teori

Här redogör jag för utvalda begrepp från olika feministiska teorier som förklarar genus associerat till kriminalitet, i denna kontext i form av sexuellt våld. Förra avsnitt hjälper oss alltså att förstå vad intervjupersonerna menar med kön, kvinnor och män medan vi genom teorierna nedan kan tolka hur dessa begrepp förstås mer uttalat utifrån ämnet sexuellt våld. Jag inleder avsnittet med feministisk teori kopplat till politik och en kort översikt över olika inriktningar av feministisk teori, för att sedan redogöra för en teori som problematiserar synen på *maskuliniteten* i relation till brott och avslutar med att förklara begreppet *våldtäktskultur*.

En politisk teori

Wendt och Åse (2016, 237-238) skriver om feministisk teori som en taktik för att belysa och granska hur kvinnors villkor kodas som icke-politiska och hur det påverkar hur maktrelationer mellan kvinnor och män upprätthålls. Feministisk teori möjliggör alltså förändringar av samhällsfenomen genom att klarlägga det som tidigare ansetts naturligt och som ickepolitik (Wendt & Åse 2016, 238). Kön och genus förstås i feministisk teori som politiska begrepp, eftersom när dessa skapas påverkas huruvida de ojämlika maktrelationerna mellan kvinnor och män bevaras eller legitimeras (Wendt & Åse 2016, 238). Även Wendt och Åse (2016, 243)

kopplar sexualitet till makt och menar att sexualitet definieras från mannens premisser, vilket innebär att kvinnors erfarenheter inte räknas för att avgöra vad som utgör exempelvis en våldtäkt.

Inriktningar

Liberal feminism menar att brott har sin grund i hur könen socialiseras med manlig överordning och kvinnlig underordning som speglingar av könens sociala och kulturella beteende. *Marxistisk feminism* anser att klass och (den manligt styrda) könsuppdelningen av arbetet samspelar med hur män och kvinnors sociala positioner avgörs, vilket gynnar kapitalismen. *Radikal feminism* ser män som biologiskt aggressiva och dominanta, och brott som ett medel att kontrollera kvinnor där våldtäkt är ett sätt att hålla kvinnor i konstant rädsla. *Socialistisk feminism* sammanfogar *radikal* och *marxistisk feminism* genom att undersöka olika kopplingar mellan patriarkat och kapitalism som leder män till brott och kvinnor till underordning (Lilly, Cullen & Ball 2011, 240-241). Dessa tidiga inriktningar ansågs på olika sätt komma till korta och senare utvecklades en ny typ av feministisk teori som undersöker brott och kön utifrån hur dessa korsas med andra egenskaper som etnicitet, klass och ålder (Lilly, Cullen & Ball 2011, 242). Jag undersöker om intervjupersonernas beskrivningar av problemet sexuellt våld präglas särskilt av något av dessa tankesätt och vilka slutsatser vi kan dra av detta för att se om sexuellt våld till exempel anses vara en följd av biologi eller samhällsskick, eller om man talar om det på helt andra sätt.

Maskulinitetens roll

Då en majoritet (99,5%) av de som begår sexualbrott är män (Jarl & Stolt 2010, 85) ser jag en poäng i att också undersöka materialet med hjälp av en teori som särskilt diskuterar synen på män och sexuellt våld. Vissa feministiska forskare menar att teorierna i föregående avsnitt inte ger en komplett bild av brott då även om de delvis inkluderar kön ignorerar de män. Genom att stereotypisera män som bovarna i dramat bortser man från hur maskulinitet är kopplat till brott. Enligt detta synsätt socialiseras män in i en *hegemonisk maskulinitet*, ett *kulturellt skript* som innebär att män definierar och uppnår maskulinitet bland annat genom underordnandet av kvinnor, *heterosexism* och driven och ”okontrollerbar” sexualitet. Den riktar sig även mot auktoritet, kontroll, självständighet, aggressivitet och våldsbenägenhet. För att uppfylla maskulinitetskraven måste män ständigt handla i enlighet med detta *skript*, genom till exempel framgång inom sport, skola eller arbete. Men om dessa ”legitima” vägar blockeras måste de visa sin maskulinitet på andra sätt, genom exempelvis brott (Lilly, Cullen & Ball 2011, 247). Forskare menar att detta perspektiv också kan förklara mäns våld mot kvinnor, som då fungerar som ett sätt att bekräfta maskulinitet (Lilly, Cullen & Ball 2011, 248).

Våldtäktskultur

Föregående stycke leder oss in på det som i feministisk forskning ofta benämns som *våldtäktskultur*, det vill säga de sociala, kulturella och strukturella diskurser och praktiker där sexuellt våld tolereras, accepteras, erotiseras, minimeras och tri-

vialiseras (Henry & Powell 2014, 2). I en *våldtäktskultur* erotiseras våld mot kvinnor i populärkultur och media, utsatta misstros eller klandras rutinmässigt för sin egen utsatthet, förövare ställs sällan till svars eller ser sina handlingar betraktade som ursäktliga eller förståeliga. Dessa attityder existerar som en del av en bredare föreställning av könsbaserad ojämlikhet som yttrar sig i språk, lagar och institutioner som syftar till att kriminalisera, utmana och förebygga sexuellt våld, men som istället vidmakthåller, stödjer, har överseende med eller speglar sådana värderingar (Henry & Powell 2014, 2). Speglas detta i intervjupersonernas beskrivningar av problemet sexuellt våld i socialt arbete, och i så fall, på vilket sätt? Ett problem med detta synsätt i förebyggande arbete har dock utpekats, där kvinnors konstruerade sårbarhet för att utsättas för sexuellt våld har effekten att kvinnor anses bära en inneboende "våldtagbarhet". Med detta menas alltså inte att kvinnor är ansvariga för sin egen utsatthet, utan snarare understryks vikten av att motarbeta både våra kulturella narrativ kring mäns "naturliga" sexuella aggressivitet och kvinnors "naturliga" passivitet (Henry & Powell 2014, 6).

EMPIRI OCH ANALYS

I detta kapitel presenterar och analyserar jag uppsatsens empiri, det vill säga resultatet av intervjuerna, under en tematisk indelning som dels baseras på uppsatsens frågeställningar och dels på intervjumaterialet. Då denna uppsats är skriven ur en kvalitativ ansats är syftet mindre att presentera en studie som kan generaliseras till större populationer och mer att presentera en studie som visar ett slags axplock av de perspektiv och attityder som ryms inom det sociala arbetets olika områden. Mitt fokus i denna uppsats är alltså att undersöka och analysera hur problemet sexuellt våld uppfattas av uppsatsens intervjupersoner och vad de beskriver särskilja detta från andra sociala problem.

I mitt analysverktyg använder jag mig av ett urval begrepp ur feministisk teori och genusteori. Intervjupersonerna utgörs av två personer som är knutna till olika svenska högskolors/universitets socionomprogram genom undervisning och forskning (intervjuperson 1 och intervjuperson 2), och tre personer som arbetar med socialt arbete på fältet; personer från en samtalsmottagning (intervjuperson 3), en frivilligorganisation (intervjuperson 4) samt socialtjänsten (intervjuperson 5). Jag förstod en skillnad i de olika intervjupersonernas tolkning av frågan utifrån vilken del av det sociala arbetet där de själva verkar. Intervjupersonerna knutna till utbildningen närmade sig frågan på ett mera generellt sätt och talade om det som ett teoretiskt kunskapsområde, medan intervjupersonerna från fältet talade mera specifikt om ämnet sexuellt våld utifrån sina respektive arbetsplatser, med förankring i det praktiska arbetet. Att intervjupersonernas utgångspunkter skiljde sig åt på detta vis ser jag dock inte som något förvånande då frågan gällde deras egna uppfattningar och det är troligt att dessa åtminstone delvis grundar sig i den plats i socialt arbete där de är aktiva. Detta är inte i första hand en komparativ studie mellan hur problemet sexuellt våld förstås inom utbildningen respektive fältet, men där särskilt intressanta likheter och skillnader framkommer av mitt intervju-material redogör jag för dessa.

Vad är sexuellt våld?

I detta avsnitt redogör jag för hur intervjupersonerna talar om sexuellt våld bland annat utifrån definitioner och genus.

Att definiera begreppet

Flera av intervjupersonerna underströk vikten av en tydlig definition av begreppet sexuellt våld för att undvika missförstånd och för att veta exakt vad det är man talar om, men flera intervjupersoner uttryckte att en sådan definition saknades i det sociala arbetet.

”Men det är aldrig riktigt klart vad som menas, om det nu är våldtäkt eller utsatthet när man har sexuellt umgänge, utan det blir något slags samlingsnamn som egentligen inte säger någonting exakt. [...] Man måste också särskilja vad som är sexuellt våld, vad är det verkligen? Vad betyder det? Om man tar våld som både kan vara fysiskt och psykiskt, många olika saker som man kan uppleva, och det kanske är samma sak när det gäller

sexuellt våld att det finns alla de här bitarna, men man har inte pratat om det.” (Intervjuperson 2)

Några av intervjupersonerna upplevde att det var svårt att själva klart definiera vilka handlingar som utgör sexuellt våld och ville gärna läsa definitioner utifrån sina arbetsmaterial, men gav mig först sina egna tankar. Jag fann att hur intervjupersonerna själva definierar sexuellt våld hade vissa likheter, men att det ändå skiljde sig något åt. Intervjuerna visade att en definition av sexuellt våld både kan bygga på att utsätta någon annan för oönskade handlingar av sexuell natur mot dennes vilja samt att förhindra någon annans önskade sexuella aktivitet. För att förtydliga vill jag nämna att jag inte tolkar det sistnämnda som att intervjupersonen ifråga (intervjuperson 2) menade att den som önskar sexuellt umgänge är berättigad detta på andra personers bekostnad, utan snarare att intervjupersonen ville problematisera sex som maktmedel i relationer samt försvårandet eller förhindrandet av sexuellt umgänge för dem som befinner sig i beroendeställning, genom exempelvis ålder och vissa funktionshinder.

Intervjupersonerna från fältet talade särskilt också om vikten av en tydlig definition också för att kunna föra denna vidare till klienterna, som de beskrev inte alltid känner till att det som de utsatts för utgör sexuellt våld.

”Många kvinnor har ju inte, vad ska man säga, en förståelse för att, att bli tvingad till att suga av någon regelbundet är sexuellt våld.” (Intervjuperson 4)

Intervjupersonerna beskrev att en viktig del av arbetet med klienter är att ge dem ord för vad de varit med om, att när tvånget till exempel inte innehållit fysiskt våld eller när det skett i en relation har det inte stämt överens med klienternas bild av hur ”en riktig våldtäkt” ser ut, vilket gjort det svårt för dem att söka hjälp.

”Var går gränsen för en våldtäkt? Vi har fördomar och bilder om hur en våldtäkt går till. Kan man bli våldtagen i en relation? Kan en man bli våldtagen?” (Intervjuperson 4)

Sexuellt våld och genus

Både när intervjupersonerna talar om en problematisk genussyn och när de talar om en mer nyanserad bild av sexuellt våld tar de på olika sätt ofta upp kön som en viktig aspekt (sexuellt våld i relation till genus tar jag upp även i analysens andra delar). Särskilt intervjupersonerna från utbildningen upplevde en problematisk genussyn kopplat till problemet sexuellt våld och kritiserade i synnerhet synen på män som förövare.

”I och med att det ofta är män som står för sexuellt våld, så är det kanske ibland lite väl stereotypa bilder av män, det vill säga som om alla män är potentiella våldsverkare, vilket ju inte är fallet. [...] Det stigmatiserar ju fullständigt normala män också, de dras också in i det här som potentiella våldsutövare på det viset.” (Intervjuperson 1)

Detta uttalande kopplar jag till de feministiska teorier som diskuterar *hegemonisk maskulinitet*, där just en stereotypisering av män som förövare inte anses ta tillräcklig hänsyn till de *kulturella script* genom vilka män ”uppnår” maskulinitet (Lilly, Cullen & Ball 2011, 247). Enligt detta synsätt är kriminalitet (i denna kontext i form av sexuellt våld) en strategi för att leva upp till upplevda krav på maskulinitet när andra, ”legitima” vägar blockerats. Min tolkning är att intervjupersonen påpekade att även om de flesta som utsätter andra för sexuellt våld är män är det också viktigt att understryka att inte alla män gör det.

Intervjuperson 1 beskrev under intervjun också en koppling mellan sex, våld och mäns överordning, vilket bland andra Hirdman (2001, 74-75) skriver om i relation till hur genus konstrueras, som en del av en äldre syn på sexuellt våld. Intervjupersonen förklarade att detta sätt att se på saken inte tar tillräcklig hänsyn till att också män kan vara offer för sexuellt våld. Denna syn menade intervjuperson 2 fortfarande vara gällande i dagsläget, som beskrev det som en ”hårdnad” syn på problemet. Detta tolkar jag som att intervjupersonen upplevde en rigiditet i föreställningar om problemet sexuellt våld gällande att kvinnor tillskrivs rollen som offer och männen dito som förövare. Denna rollfördelning känner jag igen från Hirdmans formel, *A - a*, där ”kvinnan” ses som en sämre version av ”mannen”, att eftersom ”mannen” ses som den starke är han förövaren, medan den svaga ”kvinnan” alltid ses som offret. Både intervjuperson 1 och 2 poängterade att män också kan vara utsatta för sexuellt våld, vilket intervjuperson 2 menade inte får tillräcklig uppmärksamhet i nuläget, men som intervjuperson 1 istället såg en ökad uppmärksamhet för.

Genus diskuterades också i varierande grad av intervjupersonerna från fältet, men särskilt av intervjuperson 4 från en frivilligorganisation. Intervjupersonen underströk att oavsett kön kunde någon vara utsatt för eller utsätta andra för sexuellt våld, men såg också ojämlikhet mellan könen som en viktig aspekt av problemet.

”Eller var får man den här känslan om att man har rätt till att göra sådana här saker? Det måste ju komma någonstans ifrån. Någonstans gror det ju en kultur.” (Intervjuperson 4)

Denna kultur som intervjupersonen syftade på tolkar jag som en referens till det som kallas *våldtäktskultur* (Henry & Powell 2014, 2), att de känslor av berättigande som intervjupersonen menade att förövare har gällande att utsätta andra för sexuellt våld, kan ses som ett sätt som denna kultur yttrar sig.

”Och just nu tycker jag att det blåser vindar på jorden där människor som tycker om att ha makt över andra människor ska styra och ställa hur vi ska leva och vad vi ska tycka, vilka värderingar vi ska ha som inte har med mänskliga rättigheter att göra. [...] Och då tänker jag återigen, alltså och så tänker jag, kvinnors sexualitet har alltid varit något som män haft behov av att tygla, varför? Varför har det varit så viktigt att kontrollera [kvinnors] sexualitet?” (Intervjuperson 4)

Denna syn att använda sexuellt våld för att kontrollera kvinnor kan ses som ett exempel på *radikalfeministiska* tankegångar och ett sätt som ett patriarkat vidmakthåller kvinnors underordning (Lilly, Cullen & Ball 2011, 240-241). Jag kopplar det även till Wendts och Åses (2016, 243) beskrivningar om hur mannen kontrollerar sexualitetens definition som en del i av upprätthållandet av maktrelationen mellan könen.

Ett känsligt ämne?

Under intervjuernas gång uppfattade jag att flera av intervjupersonerna ansåg det viktigt att prata om sexuellt våld överhuvudtaget. Intervjupersonerna från fältet diskuterade och gav exempel på olika strategier för att ta upp frågan i samtal med klienter och på vilka sätt de kunde efterfråga mer utbildning av sina respektive arbetsledningar medan intervjupersonerna från socionomutbildningen hade olika åsikter om hur frågan diskuterades på deras respektive arbetsplatser. Intervjuperson 1 uppfattade att man i undervisningen försökte ta upp ämnet, men båda intervjupersoner från utbildningen talade om en avsaknad av specialiserade lärare, vilket enligt intervjuperson 2 kan orsaka en beredskapsbrist hos socionomer när de kommer ut i arbetslivet. Detta tolkade jag som att intervjupersonen såg sexuellt våld som ett problem som det sociala arbetet bör arbeta med och att en sådan beredskap därför är viktig. I flera av intervjuerna talades det om sexuellt våld som en icke-fråga, förutom för de som "brinner" för ämnet och på eget initiativ specialiserar sig. Intervjupersonen från en samtalsmottagning beskrev sin bild av hur socialsekreterare pratar om sexuellt våld på andra arbetsplatser:

"Jag skulle mycket kunna säga att vi pratar inte om det [...] Jag tänker ju också att det här är en rätt så liten värld där man ofta lyfter frågan för att man brinner för detta [...] När man pratade med socialsekreterare i andra sammanhang - eller kuratorer eller vem som helst egentligen, sjuksköterskor, de man stöter på - så är detta en ickefråga." (Intervjuperson 3)

Att sexuellt våld inte är föremål för diskussion även i andra situationer beskrevs av flera intervjupersoner som något problematiskt. Vad detta ansågs bero på var osäkert, men några av intervjupersonerna upplevde ett motstånd hos andra att diskutera sexuellt våld och menade att många som kommer i kontakt med problemet i sitt arbete inte känner sig bekväma att hantera det och samtliga intervjupersoner beskrev att ämnet upplevs som känsligt.

"Och sen tror jag med sexuellt våld att det är många som inte känner sig trygga med att ställa frågor och man vet inte vad man ska göra när man får vissa svar. För det första är det inte lätt att hantera och för det andra så vet man inte hur man ska gå vidare, för det är ändå ganska känsligt." (Intervjuperson 5)

Samma intervjuperson berättade om motståndet bland kollegorna mot att införa ett screeningverktyg på enheten som behandlar frågan om sexuellt våld, grundat på föreställningen om just ämnets känslighet. Intervjupersonen beskrev att kollegorna var rädda att det skulle upplevas integritetskränkande för klienterna att få frågor om sexuellt våld, men att detta inte stämt överens med intervjupersonens eget

intryck av arbetet med klienterna. Kanske kan detta ses som ett exempel som liknar det Hirdman (2001, 94-95) beskriver som *förändringsmekanismer av genuskontraktet*, det vill säga att *undvika* situationen, i detta fall att undvika kontakt med (det könade) problemet genom att inte vilja lyfta frågan om sexuellt våld i sitt arbete. Flera intervjupersoner beskriver dock att de uppfattat att andra utövare av socialt arbete verkar undvika ämnet eftersom det beskrivs som känsligt och att de helt enkelt inte verkar veta hur de ska arbeta med det. Några intervjupersoner från fältet pratade om att man ska ”våga” fråga och verkade se exempelvis ovan nämnda screeningverktyg som en hjälp och ett incitament från arbetsledning för att göra detta, men intervjuperson 3 (från samtalsmottagningen) ifrågasatte om verktyget verkligen hade en sådan funktion då även screeningverktyget beskrev sexuellt våld som en svår fråga att arbeta med.

Kunskapsbrist

Den beredskapsbrist som nämndes i tidigare avsnitt och en generell brist på kompetens runt att arbeta med sexuellt våld var något som flera intervjupersoner uppfattade och lyfte fram under olika tidpunkter i intervjuerna. Särskilt de intervjupersoner som är knutna till socionomutbildningen menade att det finns en brist på forskning i ämnet och diskuterade vilken påverkan detta kan ha på socialt arbete.

”Dels tror jag att det beror på att det är för få som har specialiserat sig på det, alltså för få som har forskat på sexualiserat våld. [...] idag är det extra tydligt uttalat att undervisning och forskning ska på något sätt hänga ihop. Och finns det då inte forskare/lärare som är specialister så vill man ogärna föreläsa på ämnet. [...] Det är ett område som är svårt att hantera. Många vet att det är så, och det hindrar en också från att forska. Det är lättare att välja ett område som inte är fullt så känsligt och svårt tror jag.”
(Intervjuperson 1)

Med tanke på den könade syn på problemet sexuellt våld (som nämns tidigare i texten) och hur det enligt flera intervjupersoner talats om det som ett problem som främst rör kvinnor kopplar jag denna beskrivna brist på forskning till hur Wendt och Åse (237-238) skriver om hur fenomen som kodats som kvinnliga inte ansetts höra till offentligheten. Några av intervjupersonerna från fältet diskuterade särskilt svårigheten att arbeta med förövare ligga i en kunskapsbrist.

”Jag tror att vi är bättre på att jobba med offer än med förövare, då vet vi i alla fall hur vi ska gå tillväga.” (Intervjuperson 5)

Att intervjupersonerna beskrev en sådan kunskapsbrist kan tolkas genom Hirdmans (2001) förklaring att det finns mindre forskning om män, eftersom mäns överordning besparar dem från att utsättas för *stereotypisering*. Intervjupersonerna talade särskilt om svårigheten att arbeta förebyggande med förövare och att den kunskap de såg baserades på de som redan dömts för sexualbrott.

”Det är väl annars mest Kriminalvården, de har ju program för sexförbrytare, men då behöver du ju bli dömd. [...] då har det gått ganska långt, skulle jag kunna säga.” (Intervjuperson 3)

Den ovillighet att uttala sig om sexuellt våld inom forskningen som intervjupersonerna talade om upplevde även jag under arbetet med uppsatsen. Att hitta personer med relevant kompetens, som dessutom var villiga att ställa upp på intervju, var svårt. Jag spekulerar i att många av de som tillfrågats kanske inte känner att de är tillräckligt kunniga inom ämnet och är oroliga för att trampa fel, som intervju-person 1 säger, men jag funderar också på huruvida denna studie kanske går miste om intressanta perspektiv på frågan som socionomer som inte specialiserat sig på sexuellt våld kunnat bidra med. Om personer som har kompetens och erfarenhet av att arbeta med problemet ändå inte känner sig tillräckligt kunniga för att ställa upp på intervju tänker jag att det troligen känns ännu svårare för de socionomer som saknar denna specialisering.

Vad särskiljer det sexuella våldet?

I detta avsnitt undersöker jag hur intervjupersonerna beskriver huruvida och på vilket sätt sexuellt våld skiljer sig från andra fenomen och sociala problem.

Sexuellt våld och våld

Under intervjuerna talade intervjupersonerna både från utbildningen och fältet om sexuellt våld också i relation till annat våld. Intervju-person 3 från samtalsmottagningen redogjorde för hur arbetsplatsens screeningverktyg tog upp sexuellt våld under samma kategori som fysiskt våld, men intervju-personen underströk också en psykisk komponent i problematiken med sexuellt våld.

”Just att man normaliserat det, att man har varit utsatt för sexuellt våld, ofta har man flyttat sina gränser, säkert en väldigt psykologisk del också i det här att känna att man förlorar sin egen vilja och låter saker hända som egentligen inte är okej.” (Intervju-person 3)

Flera av intervjupersonerna talade om hur våld kan se ut på flera olika sätt och gav exempel som gatuvåld eller överfallsvåld, och menade att detta också gäller för sexuellt våld. Intervjupersonerna talade särskilt om sexuellt våld som yttrar sig psykologiskt, men också verbalt i form av ”psykningar” män emellan. Den här typen av våld och aggressivitet kopplar jag till maskulinitetsforskningens beskrivningar av *hegemonisk maskulinitet*, och hur män på detta sätt uppfyller maskulinitetskraven (Lilly, Cullen & Ball 2011, 247).

”Våld kan ju ta sig så många uttryck och det gör ju det idag också. [...] Jag tror att det är viktigt att man som forskare är öppen för att sexualiserat våld inte behöver se ut på ett sätt, det kan se ut på flera olika sätt.” (Intervju-person 1)

Särskilt intervju-person 2 beskrev det som problematiskt att se sexuellt våld som något som endast yttrar sig i fysisk form:

”I vissa avseenden så har vi blivit färgade att se våld på ett speciellt sätt. Andra gånger kan vi se det mer differentierat, men när det gäller sexuellt våld är vi väldigt begränsade.” (Intervju-person 2)

Detta tolkar jag som att intervjupersonen menar att de i socialt arbete i större utsträckning kan se att våld kan se ut på flera olika sätt, men att de har en snävare bild av vad som utgör sexuellt våld. Intervjuperson 5 från socialtjänsten å sin sida menade att man på dennes arbetsplats försökte att inte skilja mellan sexuellt våld och annat våld vad gäller vilken sorts skydd som erbjuds klienterna. Intervjupersonen beskrev att man pratar mer om våld överhuvudtaget sedan man börjat arbeta efter en ny definition av våld.

”Just att definitionen av våld inte är samma som det var innan, att det kan vara ekonomiskt, det kan vara sexuellt, att man tänker på ett helt annat sätt.” (Intervjuperson 5)

Denna definition förstår jag som att sexuellt våld ses som ett av de många sätt som våld kan yttra sig på. Samma intervjuperson menade att våldsutsatta upplever mycket skam och klandrar sig själva, vilket förstärks när våldet också är sexuellt.

”[...] det är ju ändå det intima. Och har man mycket skam och är redan nertryckt så blir det extra jobbigt att prata om det också.” (Intervjuperson 5)

Sexuellt våld och våld i nära relationer

När intervjupersonerna frågades om de uppfattade sexuellt våld som en egen kategori av sociala problem eller som en delproblematik i exempelvis våld i nära relationer kopplade samtliga sexuellt våld till våld i nära relationer (och då oftast i heterosexuella relationer).

”Det är ju jättebra om man pratar om det i samband med våld i nära relationer, sedan är det väl frågan om hur mycket andra problem som är symptom på att man har varit utsatt för sexuella övergrepp, exempelvis att - det kan man stöta på på fler ställen om man lyfter det på ett annat sätt.” (Intervjuperson 3)

Min tolkning är att trots att några av intervjupersonerna såg fördelar också med att behandla sexuellt våld som en ”fristående” problematik för att fånga upp fall av sexuellt våld som inte förekommer tillsammans med våld i nära relationer, beskrev de alla att det främst är i nära relationer som sexuellt våld sker. Detta tolkar jag som att det ses som två nära anknutna problemkategorier. Intervjuperson 4 från en frivilligorganisation talade särskilt utifrån begreppen sexualitet, sexuell hälsa och sexuellt våld och problematiserade gränsen mellan sexualitet och sexuellt våld i nära relationer.

”Du säger inte nej, för vi är lite uppfostrade till att våld är när man sagt nej och den andra går över den gränsen så är man utsatt för våld. Men i en relation så kanske du inte säger nej till just den biten för att du vet att det är något annat som händer som är ännu svårare att hantera.” (Intervjuperson 4)

Detta kopplar jag till vad Hirdman (2001, 74-75) skriver om hur sexualiteten deltar i konstruerandet av genus, att det som anses som naturligt och ”normalt” i sexualiteten maskerar det underliggande våldet och kontrollen som upprätthåller maktbalansen mellan könen. Jag ser likheter i intervjupersonens citat om hur våldet försöker osynliggöras med att den utsatta inte kan säga nej för att upprätthålla en bild av att sexualiteten i relationen är ”normal” och inte utgör våld.

Sexuellt våld och hedersvåld

Flera av intervjupersonerna tog upp och jämförde problematiken med hedersvåld i relation till sexuellt våld. Särskilt en av intervjupersonerna (intervjuperson 2) menade också att hedersvåld utgör en typ av sexuellt våld. Två av intervjupersonerna tog upp hedersvåld och talade om det som något som hör till vissa andra kulturer än den svenska, som beskrivs ha utvecklats längre ifrån ett sådant hederstänkande även om rester av ett sådant beskrivs finnas kvar.

”Vi har ju haft det, men kulturer utvecklas ju och så är det ju att man har vissa traditioner och vi har ju liknande traditioner och det finns ju kvar en efterslämning givetvis.” (Intervjuperson 2)

Intervjuperson 5 från socialtjänsten underströk att sexuellt våld förekommer i alla grupper, men beskrev också en normaliserad bild av våld i vissa kulturer, där kvinnor förväntas ”ställa upp” vare sig de själva vill ha sex eller inte.

”Jag tror ändå att växer man upp i Sverige så vet man att det går att säga nej, eller så har man oftast växt upp. Men det är inte alls så självklart i vissa andra kulturer.” (Intervjuperson 5)

Jag tolkar alltså inte detta uttalande som att intervjupersonen alltid uppfattar sexuellt våld som något den utsatta helt enkelt kan tacka nej till och få sin vilja respekterad, utan snarare exempelvis som att de som utsatts för sexuellt våld och tvång kanske inte alltid känner till att det finns hjälp att få och att de som utsätter inte känner till att sådana handlingar kan leda till rättsliga påföljder.

Sexuellt våld och sexualitet

Intervjuperson 1 beskriver en äldre syn på sexuellt våld som bygger på tankar om mäns överordning och att sexualiteten därmed skulle hänga ihop med våld på olika sätt, en syn som intervjuperson 2 menar fortfarande råder. Detta kopplar jag tidigare i kapitlet till Hirdmans förklaring av hur genus konstrueras (2001, 74-75). Flera av intervjupersonerna pratar om sexualitet som en viktig del av livet i stort och den egna identiteten, såväl som källan till personlig förändring.

”Sexualiteten finns ju där som en väldigt stor sak till förändring, tycker jag då. Det är det som gör att vi är sociala människor, att vi är nyfikna människor, att vi trivs och att vi får våra känslor bekräftade, blir älskade och älskar andra.” Intervjuperson 2

Sexualitet beskrivs alltså i intervjuerna som något personligt och intimt, medan flera intervjupersoner menar att sexuellt våld är sådant som kränker människans

sexualitet. I flera av intervjuerna tar intervjupersonerna tar upp svårigheter med att hantera sexualitet i socialt arbete och upplever att andra är rädda för att prata både om sexualitet och sexuellt våld eftersom många anser att det är en sådan privat sak.

”Jag tänker också just att sexualitet är så förknippat med så mycket skam och skuld och det här gör ju också att det är väldigt svårt för någon att gå ut och berätta om sina erfarenheter.” (Intervjuperson 3)

Intervjuperson 4 diskuterade även pornografins påverkan på sexualitet, att de bilder av sexualitet som unga får med sig därifrån kan verka störande i deras sociala utveckling och i hur de tror att sex ”ska” gå till.

”[...] inte alls får bekräftat det här med rätten till din kropp och säga nej och säga ja och vad de tycker om och inte tycker om. Man vet ju rent statistiskt idag att unga flickor har problem med, de söker till ungdomsmottagningarna för att de har problem med att ha sex, att de har ont när de har sex, att det är ett problem man söker för.” (Intervjuperson 4)

Dessa problematiska bilder som intervjupersonen beskriver kopplar jag till fenomenet *våldtäktskultur*, där våld mot kvinnor erotiseras i poulärkultur och media (Henry & Powell 2014, 2). Detta tänker jag blir särskilt tydligt i pornografen, som syftar till att visa just bilder som är sexuella till sin natur.

Hur ska sexuellt våld betraktas i socialt arbete?

Här analyserar jag intervjupersonernas syn på sexuellt våld utifrån förändringsprocesser, hur de beskriver att synen på sexuellt våld förändrats och vilka möjligheter de ser att arbeta med problemet framledes.

En förändrad syn

Gemensamt för intervjuerna tycks vara en uppfattning av en syn på problemet sexuellt våld i förändring, men åsikterna om förändringens art skiljde sig åt mellan intervjupersonerna. Intervjupersonerna från utbildningen hade nästan motsatt syn på hur förändringen såg ut, där intervjuperson 1 såg en förändring från att man talade om sexuellt våld som överfallsvåldtäkter och män som utnyttjar kvinnor till en mer nyanserad beskrivning.

”Men nu verkar det växa fram lite mer nyanser kring att både kvinnor och män och även transpersoner kan på olika sätt vara offer och aktörer så att säga. Ungefär så uppfattar jag det. Att man förstår det här på ett lite bredare vis än tidigare.” (Intervjuperson 1)

Intervjuperson 2 beskrev däremot ett ”hårdnat” sätt att se på och tala om problemet som gått från att nästan inte existera alls till ett fokus på heterosexuella relationer, med män som förövare och kvinnor som offer, där våld ses som något fysiskt och andra typer av våld osynliggörs. Även intervjupersonerna från fältet hade varierade uppfattningar om vilka förändringar de såg. Intervjuperson 3 från samtalsmottagningen menar först att ingen förändring skett eftersom man gene-

rellt inte pratar om sexuellt våld alls, men föreslår sedan att uppmärksamheten för problemet ökat något, bland annat till följd av en HBTQ-certifiering av arbetsplatsen. Intervjuperson 5 ser också en ökad uppmärksamhet både för sexuellt våld och andra typer av våld sedan införandet av ett screeningverktyg på enheten, vilket relativt till andra aspekter av arbetet skulle ha medfört särskilda resurser.

”[...] att prata om våldet, det har förändrats genom de åren och blivit bättre tycker jag. Det tycker jag verkligen, i början väljer man - våldsutsatt, förövare, barn, man har alla perspektiv. Olika typer av våld och funktions, de som har funktionsnedsättningar som är dubbelt utsatta och homosexuella, bisexuella, att man får verkligen försöka bredda sig ganska mycket. Och jag får uppleva, jämfört med de andra delarna ändå att det satsas ganska mycket.” (Intervjuperson 5)

Intervjuperson 4 i sin tur ser istället en minskad uppmärksamhet för problemet än tidigare och menar att detta hänger ihop med medias rapportering.

”[...] då skrev media mycket om olika våldtäkter som var uppe till rättegång och så. Då var det ju en aktiv diskussion på alla sociala medier och man diskuterade i tidningar och det kom en massa reportage om, ja allt möjligt. [...] Och sen var det inte så intressant längre så nu är det väl ingen aktiv diskussion om det inte är så att du rör dig i kretsar där man diskuterar eller fortfarande kämpar för att ett nej är ett nej i alla lägen och så, men det är ju ingen öppen diskussion i media för nu har media ändrat fokus till någonting annat.” (Intervjuperson 4)

Några av intervjupersonerna upplever alltså en bredare och mer nyanserad bild av problemet sexuellt våld, där även HBTQ-personer uppmärksammas och med ökade resurser att arbeta med problemet, medan en annan av intervjupersonerna snarare beskriver att sättet man ser på problemet som snävt och missvisande, och ytterligare en annan menar att uppmärksamheten för frågan i stort sett försvunnit. Vad dessa förändringar beror på råder det också delade meningar om. Intervjuperson 2 från utbildningen menar att öppenheten för sexuella frågor överlag ökat, men att uppmärksamheten är driven ur en politisk agenda som tenderar att vara ensidig. Intervjuperson 3 från samtalsmottagningen beskrev orsaken till förändringen i liknande ordalag, men verkade inte se samma ensidighet som intervjuperson 2, utan snarare att både positiva och destruktiva aspekter av sexualitet fått ökad uppmärksamhet.

”Där kan jag tänka mig att det sociala arbetet liksom hänger på den utveckling man har i samhället överhuvudtaget, jag tänker på Pride och jag tänker på att där har ju rättigheterna stärkts. [...] Att man diskuterar begrepp så att det blir någonting som fler kan känna till och tänker att man kan förstå vad det är. Det kan ju ändå vara att kunskapen kring de här frågorna ökar.” (Intervjuperson 3)

Orsaken till dessa skillnader mellan intervjupersonernas uppfattningar om hur synen på problemet har förändrats kan tolkas på flera sätt. Eftersom de kommer från

olika verksamheter kan en tolkning vara att man ser på sexuellt våld på olika sätt på deras respektive arbetsplatser. Andra tolkningar skulle kunna vara att de som individer, genom sina ideologiska ståndpunkter uppfattat problemet olika, eller att de i egenskap av sina respektive yrkesroller kommer i kontakt med sexuellt våld som ämne på olika sätt. För att inte riskera intervjupersonernas konfidentialitet går jag inte vidare in på dessa spekulationer här.

Kvinnorörelsen

Intervjupersonerna knutna till utbildningen menade särskilt att kvinnorörelsen, den feministiska rörelsen, varit drivande i förändringen och gjort ett gott arbete, men de pekade båda på en problematik i form av en ensidighet som de ansåg komma med att kvinnorörelsen ”äger” frågan och uttryckte att för att arbetet skulle kunna komma vidare måste också männen släppas in.

”Det är kvinnorörelsen överlag som har det som en del inom det här ’våld mot kvinnor’. [...] men jag tror att vad vi behöver göra nu är ju att även släppa in männen och se på vad som är mänskligt i detta och på frågan ett steg vidare.” (Intervjuperson 2)

Att intervjupersonerna understryker vikten av att inkludera män kan jag se som ett exempel på Hirdmans (2001, 94-95) förändringsmekanismer för att undkomma *genuskontraktet*, att mannen möjliggör förändring genom att tillåta förhandlingar i syfte just att förändra kontraktet. Enligt denna tolkning blir det alltså först när sexuellt våld inte endast ses som en ”kvinnofråga” utan också något som rör män som arbetet med att förändra blir möjligt. Som jag skriver tidigare i kapitlet om den upplevda kunskapsbristen om sexuellt våld i socialt arbete, beskriver intervjupersonerna att det saknas tillräcklig forskning om män i ämnet, att den som finns fokuserar på kvinnor som offer och på manliga (dömda) förövare. Jag ser en tolkning av intervjupersonerna från utbildningens fokus på män som ett sätt att lyfta uppmärksamheten för problemet ytterligare ett steg, från det ”goda arbete” som kvinnorörelsen gjort för att uppnå medvetenhet om problemet till att problemet i än större utsträckning ska tas på allvar och erhålla tillräckliga resurser att arbeta med det.

”I och med att samhället erkänner att sexuellt våld är ett socialt problem så kan man tilldela resurser för att jobba med det här problemet. [...] Då är det också möjligt att jobba mer systematiskt och långsiktigt med att lösa det här sociala problemet.” (Intervjuperson 1)

Jag finner diskrepansen mellan detta synsätt och det genus- och feministiska perspektivets dito intressant. Intervjupersonerna talar om att kvinnorörelsen ”äger” frågan och att det är viktigt att män ”släpps in”, medan Hirdman (2001, 94-95) skriver att *genuskontraktet* kan förändras först när mannen möjliggör det, efter att något har hänt som gör att det inte längre går att lyda. Ett annat sätt att tolka detta skulle kunna vara genom Wendts och Åses (2016) politiska feministiska teori, det vill säga att problemet sexuellt våld kan anses ha kodats som ett kvinnligt problem och därmed inte varit föremål för politisk uppmärksamhet, men att det genom kvinnorörelsens (feministiska) arbete belysts och blivit möjligt att förändra. Där-

med skulle man också kunna se det som att ligga i linje med att upprätthålla ojämlika maktförhållanden mellan könen att fenomenen i offentligheten kodas och omkodas som manliga frågor. Jag vill dock understryka att det jag här presenterar är en alternativ tolkning och inte ett försök att osynliggöra andra grupper som utsatts för sexuellt våld än kvinnor, vilka jag menar också bör ha rätt till hjälp och stöd bland annat genom det sociala arbetet.

Intervjupersonerna från fältet talade inte i lika stor utsträckning specifikt om vikten av att inkludera män för att kunna fortsätta och förbättra arbetet med problemet sexuellt våld, utan snarare om vikten av mer kunskap överlag och mera forskning för att bland annat kunna arbeta bättre preventivt, samt att fortsätta uppmärksamma problemet och att inkludera ämnet i utbildningen för att utrusta blivande socionomer med en slags grundberedskap för att kunna möta problemet i sitt arbete. Särskilt intervjuperson 4 från en frivilligorganisation underströk vikten av en större uppmärksamhet att arbeta med problemet i termer av jämlikhet mellan könen för att kvinnor ska äga makt över sina egna liv.

”Om man inte arbetar för mänskliga rättigheter så finns det ju liksom inget liv. Det finns ju ingenting till slut tänker jag.” (Intervjuperson 4)

DISKUSSION

Den här studien har visat att sexuellt våld som problem i socialt arbete uppfattas som ett särskilt svårt och känsligt område med tydliga kopplingar till föreställningar om kön. Det beskrivs som nära knutet till andra typer av våld, både som en egen våldstyp och som något som kan yttra sig genom andra sorters våld. Problemet känslighet tycks bygga på dess relation till sexualitet, som anses särskilt stigmatiserande att kränka på grund av dess intima natur. Av intervjuerna framgår vikten av att utmana våra uppfattningar av kön och att söka mer kunskap för att kunna arbeta vidare med problemet.

Studien visar alltså en förståelse av problemet sexuellt våld som knutet till vissa genusföreställningar, med män som förövare och kvinnor som offer, och man talade särskilt om sexuellt våld mot kvinnor i nära relationer medan sexuellt våld mot män beskrevs som en otillräckligt uppmärksammas del av problematiken. Vilken typ av handlingar som i intervjuerna definierades som sexuellt våld beskrevs både som att utsätta någon annan för handlingar av sexuell natur mot dennes vilja och som att förhindra någon annans önskade sexuella aktivitet.

Resultatet tycks indikera att sexuellt våld som ämne inom socialt arbete egentligen inte diskuteras av andra än de som brinner för ämnet och som på eget initiativ specialiserar sig. En slags grundberedskap att arbeta med problemet via socio-nomutbildningen beskrivs vara något som saknas men efterfrågas. Sexuellt våld beskrevs som nära knutet till andra typer av våld, både som ett av flera sätt som våld kan yttra sig på och som en våldstyp som kan visa sig genom andra sorters våld: exempelvis fysiskt, psykiskt eller verbalt sexuellt våld. Problemet känslighet förklaras bero på den skam som skulle komma med att vara utsatt för våld, vilket förstärks när våldet också är sexuellt. Just kopplingen till sexualiteten tycktes vara det utmärkande för synen på detta våld som särskilt känsligt, att eftersom sexualiteten ses som något som är nära identiteten och därmed som något mycket intimt kan det sexuella våldet sägas utgöra en allvarigare kränkning än andra typer av våld. Att problemet anses som just känsligt förklaras också vara anledningen till att den beskrivna avsaknaden av kunskap och forskning om hur man i socialt arbete (och i närliggande områden) bäst arbetar med problemet sexuellt våld.

Intervjupersonerna beskriver synen på problemet sexuellt våld vara i förändring, men på vilket sätt den förändras ser de sinsemellan olika på. Medan några intervjupersoner talar om en större uppmärksamhet och mer nyanserad bild vad gäller hur våldet ser ut och hur det talas om problemet i relation till kön och sexualitet, talar en annan om en hårdare, snävare bild, och ytterligare en annan snarare om en i princip avstannad diskussion om ämnet. Kvinnorörelsens arbete beskrevs som grunden till hur problemet uppmärksammas som samhällsproblem hittills, men för att kunna föra arbetet vidare ansågs det av intervjupersonerna från utbildningen att det krävs att större fokus läggs på män, vilket skulle ge en mer rättvisande bild av problemet och därmed bättre möjligheter att arbeta med det på ett adekvat sätt. Intervjupersonerna från fältet fokuserade snarare på vikten av mera kunskap

och ett förbättrat preventivt arbete, särskilt genom attitydsförändrande arbete och i form av utbildning av professionella för att kunna möta och hantera problemet.

Något som är viktigt att ha i åtanke är att även om de jag intervjuat verkar inom skilda delar av socialt arbete och studien därmed kan sägas redogöra för attityder från ett mångfaldigt urval, består urvalet fortfarande av fem personer och det går därför inte med säkerhet säga att intervjupersonernas perspektiv är generaliserbara till socialt arbete i stort eller för alla som verkar inom samma gren av socialt arbete. Trots detta menar jag att studien kan fungera som ett slags stickprov och en ögonblicksbild av synen på sexuellt våld i socialt arbete just nu och jag tänker att studien kan inspirera och uppmuntra till vidare forskning för att fylla i den kunskapslucka som framgår av intervjuerna. Ett exempel skulle kunna vara att i kommande studier inhämta och sammanställa den kunskap som finns bland de socionomer som har en rik erfarenhet och kompetens i arbetet med problemet sexuellt våld.

Olika aspekter av intervjupersonernas perspektiv på problemet sexuellt våld ser ut att bygga på de slutsatser som framkommit också av tidigare forskning på ämnet, exempelvis att uppmärksamheten för problemet sexuellt våld är särskilt stark efter aktiv mediareportering av uppmärksammade rättegångar (Asp 2010, 43). Här kan jag känna igen också mig själv, då idén att skriva examensuppsats om sexuellt våld uppstod efter ett rättsfall som vid den tiden var särskilt omskrivet i media. Jag kan föreställa mig att detta till en början färgade också min förförståelse och bild av problemet sexuellt våld, men jag vill tänka att denna under arbetets gång blivit mer baserad på hur forskningen runt ämnet ser ut. Gemensamt för de teorier och den tidigare forskning jag valt att presentera och använda mig av i denna studie är att de fokuserar mer på förklaringsmodeller som ser sexuellt våld som ett yttrande av ett strukturellt problem genom attityder som normaliserar sexuellt våld, snarare än att sexuellt våld är ett problem som existerar genom enskilda, ”sjuka” individers brottsliga handlingar. Jag tänker att detta troligen påverkat mina tolkningar av materialet.

Den närhet mellan sexuellt våld och andra typer av våld, särskilt den som riktas mot kvinnor i form av våld i nära relationer, som framgick av studiens forskningsöversikt stämde i stort överens med uppfattningen av problemet hos intervjupersonerna. Det maktperspektiv på problemet som framgick av bland annat Wegerstads (2015) avhandling uttrycktes också särskilt av intervjuperson 4 från frivilligorganisationen, medan jag tolkar intervjupersonernas syn på förövare variera mellan de olika perspektiv som bland annat beskrivs i NCK:s antologi (Jarl och Stolt 2010, 84-85) genom att man i vissa intervjuer talade om vikten att inte stämpla ”fullt normala män” som våldsverkare medan andra talade om problematiska normer och attityder runt vad som anses vara en ”normal” sexualitet. Vad som för mig var något oväntat var i den utsträckning både studiens intervjupersoner och tidigare forskning hänvisade också till hedersrelaterad problematik för jämförelser av problemet sexuellt våld, men där jag i tidigare forskning tyckte mig se likheter mellan vad som beskrivs som en ”invandrad” hederskultur och vad som framställs som den inhemska patriarkala maktordningen talade man om dessa som två skilda företeelser i intervjuerna.

Forskningsöversikten visade vissa svårigheter att klart definiera våld, sexuellt våld, sexualitet samt var gränserna däremellan ska dras, vilket också uttrycktes i vissa av intervjuerna. Dessa svårigheter beskrevs i bägge fall ligga i våra föreställningar om vad som utgör en ”normal” sexualitet och relationen mellan män och kvinnor, samt hur problemets känsliga art försvårar arbetet med både utsatta och förövare. Särskilt Knutagårds (2016, 232) text talar om sexualitet som en viktig del av identitet, vilket också uttrycktes i flera intervjuer. I tidigare forskning diskuterades sexuellt våld på flera ställen i relation till våldtäktskultur (Buchwald, Fletcher & Roth 1993, vii), men detta begrepp kom inte direkt upp i intervjuerna även om bland annat intervjuperson 4 pratade om problemet sexuellt våld i liknande ordalag.

Av forskningsöversikten framgår kvinnorörelsen och gräsrotsorganisationer (Steen 2003, Nicole Phillips 2015, Runge, i Goel & Goodmark 2015, Thomsson 2002) som viktiga aktörer i att arbeta fram sexuellt våld som ett socialt problem, vilket också uttrycktes i flera av studiens intervjuer. Medan intervjupersonen från en frivilligorganisation talade om vikten av ett fortsatt sådant arbete menade intervjupersonerna från utbildningen att man nu måste ”släppa in männen” för att komma vidare med arbetet. Detta menar jag kunna förstås både som ett utslag av det motstånd mot verksamheter som riktar sig till kvinnor som Thomsson (2002) skriver om, där man genom att skifta fokus till män motarbetar mål i form av kvinnors frigörelse, såväl som resultatet av ett lyckat jämställdhetsarbete i form av förändrade mansnormer (SOU 2014:6, 20) som möjliggör förbättringar i arbetet med problemen sexuellt våld mot kvinnor och sexuellt våld mot män.

REFERENSER

- Alakoski, Susanna & Silfverberg, Gunilla (2013). *Barn, utsatthet och heder*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola förlag
- Asp, Petter (2010). Våldtäkt: ett rättsligt perspektiv. *Antologi : sju perspektiv på våldtäkt*. S. 43-65
- Bercier, Melissa L & Maynard, Brandy R (2015) Interventions for Secondary Traumatic Stress With Mental Health Workers: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*. Vol. 25(1). S. 81-89. DOI: 10.1177/1049731513517142
- Berglund, Kerstin (2013). Samtycke eller ej?: ett aktuellt reformförslag. *Argumentation i nordisk straffrätt*. S. 97-113
- Buchwald, Emilie, Fletcher, Pamela R. & Roth, Martha (red.) (1993). *Transforming a rape culture*. Minneapolis, Minn.: Milkweed Editions
- By, Ulrika & Lagerwall, Katarina (2014) *Stor uppslutning för samtyckeslag*
><http://www.dn.se/sthlm/stor-uppslutning-for-samtyckeslag/>< HTML
(2017-04-18)
- Carlsson, Ninni (2009). *Avslöjandets tid: kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet
- Choi, Ga-Young (2016) Secondary traumatic stress and empowerment among social workers working with family violence or sexual assault survivors. *Journal of Social Work*. Vol 17, Issue 3. S. 358 - 378. DOI: <https://doi.org/10.1177/1468017316640194>
- Ekström, Veronica (2016). *Det besvärliga våldet: Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Diss. (sammanfattning) Linköping : Linköpings universitet, 2016
- Enander, Viveka (2011). *Violent women?: the challenge of women's violence in intimate heterosexual relationships to feminist analyses of partner violence*. *Nora* (Online). 2011(19):2, s. 105-123
- Jeffner, Stina (1998). *Liksom våldtäkt, typ-: om ungdomars förståelse av våldtäkt*. [Ny utg.] Stockholm: Brevskolan
- Gottzén, Lucas & Jonsson, Rickard (red.) (2012). *Andra män: maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. 1. uppl. Malmö: Gleerups
- Grände, Josefin, Lundberg, Lisa & Eriksson, Maria (2009). *I arbete med våldsutsatta kvinnor: handbok för yrkesverksamma*. 1. uppl. Stockholm: Gothia

- Henry, Nicola & Powell, Anastasia (red.) (2014). *Preventing sexual violence: interdisciplinary approaches to overcoming a rape culture*.
- Hilder, Sarah. & Bettinson, Vanessa. (red.) (2016). *Domestic Violence: Interdisciplinary perspectives on protection, prevention and intervention*. London: Palgrave Macmillan UK
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus: om det stabilas föränderliga former*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Hradilova Selin, Klara (2009). Våld mot kvinnor och män i nära relationer [Elektronisk resurs] : våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)
Tillgänglig på Internet: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=V_ld_mot_kvinnor_i_n_ra_relationer_webb.pdf&url=/dynamaster/file_archive/090528/6e024e8bbb1ac22fa441d47fcc3bec1a/V%255fld%255fmot%255fkvinnor%255fi%255fn%255fra%255frelationer%255fwebb.pdf
- Jarl, Bengt & Stolt, Eleonora (2010). Mellan normalitet och avvikelser: forskning om sexualförövare och framväxten av praktisk behandling. *Antologi : sju perspektiv på våldtäkt*. S. 84-106
- Justitiekommitténs betänkande (2016) *Straffrättsliga frågor* (2016/17:JuU16) Stockholm: Sveriges riksdag.
- Kelleher, C. and McGiloway, S. (2009), 'Nobody ever chooses this ...': a qualitative study of service providers working in the sexual violence sector – key issues and challenges. *Health & Social Care in the Community*, 17: S. 295–303. doi: 10.1111/j.1365-2524.2008.00834.x
- Knutagård, Hans (2007). Sexuell normalitet. *Normer och normalitet i socialt arbete* / Kerstin Svensson (red.). S. 141-153
- Knutagård, Hans (2016). *Sexualitet och socialt arbete*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lilly, J. Robert., Cullen, Francis T. & Ball, Richard A. (2011). *Criminological theory: context and consequences*. 5th ed. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications
- Loseke, Donileen R. (2003). *Thinking about social problems: an introduction to constructionist perspectives*. 2. ed. New York: Aldine de Gruyter

- Macy, RJ 2007, 'Sexual revictimization: Implications for social work practice' *Families in Society*, vol 88, no. 4. S. 627-636. DOI: 10.1606/1044-3894.3685
- Mattsson, Tina (2005). *I viljan att göra det normala: en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2005
- Nybergh, Lotta, Taft, Charles, Enander, Viveka & Krantz, Gunilla. (2013) Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Sweden: results from a population-based survey. *BMC Public Health*. 13:845.
Tillgänglig på Internet: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-845>
- Payne, Brian K, Button, Deeanna & Rapp, Laura (2008) Challenges to Doing Sexual Violence Work. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*. 17:3. S. 374-393
Tillgänglig på Internet: <http://dx.doi.org/10.1080/10926770802425049>
- Phillips, Nicole (2015) The Vital Role of Grassroots Movements in Combatting Sexual Violence and Intimate Partner Abuse in Haiti. *Comparative perspectives on gender violence: lessons from efforts worldwide*.
- Prague World Congress on Family Violence (2003). *Elder abuse: selected papers from the Prague World Congress on Family Violence*. Binghamton, NY: Haworth Maltreatment & Trauma Press
- Robson, Colin (2011). *Real world research: a resource for users of social research methods in applied settings*. 3. ed. Chichester: Wiley
- Runge, Robin (2015) Operating in a Narrow Space to Effect Change. *Comparative perspectives on gender violence: lessons from efforts worldwide*.
- Scriver, Stacey & Kennedy, Kieran M (2016) Delivering education about sexual violence: reflections on the experience of teaching a sensitive topic in the social and health sciences. *Irish Educational Studies*. 35:2. S. 195-211. DOI: 10.1080/03323315.2016.1146158
Tillgänglig på Internet: <http://dx.doi.org/10.1080/03323315.2016.1146158>
- Sjögren, Reet (2004). *Att vårda på uppdrag kräver visdom: en studie om lidandet hos och vårdandet av patienter som sexuellt förgripit sig på barn*. Diss. Växjö : Univ., 2004
- Steen, Anne-Lie (2003). *Mäns våld mot kvinnor - ett diskursivt slagfält: reflektioner kring kunskapsläget*. Göteborg: Univ., Sociologiska institutionen
Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/35>
- Stranz, Hugo, Andersson Vogel, Maria & Wiklund, Stefan (2015). *Utvärdering av FREDA-bedömningsmetoder i arbetet med våldsutsatta* [Elektronisk resurs].
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-117858>

- Sverige. Utredningen om män och jämställdhet (2014). *Män och jämställdhet: betänkande*. Stockholm: Fritze
Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/233945>
- Swärd, Hans & Starrin, Bengt (2006) Makt och socialt arbete. *Socialt arbete: en grundbok*. S. 248-264
- Thomsson, Heléne (2002). *Kvinnor, makt och förändring: att möta kvinnor i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur
- Turgoose, Di (2016) Victim Support Services and the World of Commissioning. *Domestic Violence : Interdisciplinary perspectives on protection, prevention and intervention*. S. 107-130
- Unga och våld [Elektronisk resurs] : en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. (2013). Stockholm: Ungdomsstyrelsen
Tillgänglig på Internet: <http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff8080813c5c4039013c94cf178b0018/publikation-unga-och-vald.pdf>
- Vaziri, Baharak (2016) "En samtyckeslag kommer att leda till omvänd bevisbörda - och då backar vi väldigt många år" ><http://www.dagensjuridik.se/2016/09/debatt-baharak-vaziri-1>< HTML (2017-04-18)
- Waltman, Max (2016). Pornografi och mäns våld mot kvinnor [Elektronisk resurs]. *Porr och prostitution*. 31-108
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-132097>
- Wegerstad, Linnea (2015). *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar: om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2015
Tillgänglig på Internet: <http://lup.lub.lu.se/record/5049610>
- Wendt, Maria (2002). *Rädslans politik: våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Diss. Stockholm : Univ., 2002
- Wendt, Maria (2010). Våldtäkt som demokratiproblem: förändring och stabilitet i politik och debatt. *Antologi : sju perspektiv på våldtäkt*. S. 132-151
- Wendt, Maria & Åse, Cecilia (2016). Manliga maktordningar. *Politisk teori*. S. 237-256
- Wilhelmsson, Maria (2009). "Sanning" och konsekvens: en diskursanalys av utbildningsmaterial kring så kallat hedersrelaterat våld. Sundsvall: Mittuniversitetet

Öberg, Mariella, Lucas, Steven D. & Heimer, Gun M. (2010). Brottet som urholkar hälsan: sexuella övergrepp som orsak till fysiskt och psykiskt lidande. *Antologi : sju perspektiv på våldtäkt*. S. 66-83

BILAGA 1

Projektets titel (obligatoriskt): ”Sexuellt våld - ett socialt problem?”	Datum: 161116
Studieansvarig/a: (student/er) Mimi Stjerna Din E-post mimi_stjerna@hotmail.com	Studerar vid Malmö högskola, Fakulteten vid hälsa och sam- hälle, 205 06 Malmö, Tfn 040- 6657000 Utbildning: Socionomprogram- met Nivå: Grundnivå

Jag heter Mimi Stjerna och studerar socionomprogrammet på Malmö högskola. Denna studie utgör min examensuppsats på magisternivå.

Syftet med uppsatsen är att utifrån det sociala arbetets synvinkel dekonstruera och problematisera processerna bakom det sexuella våldets problemformulering, samt att undersöka eventuella risker och vinster med en definition av sexuellt våld som socialt problem.

Sexuellt våld är idag föremål för en stor samhällsdebatt men en genomsökning av fältet tycks visa en begränsad forskningsbild kring sexuellt våld i relation till socialt arbete. Denna undersökning eftersträvar att vara en del i att fylla i forskningsluckan och att ge nya kunskaper om vad det kan innebära för det sociala arbetet i form av risker och vinster med att tala om sexuellt våld som socialt problem.

Undersökningen kommer att ske genom 5-6 intervjuer av föreläsare från socionomprogram från olika svenska högskolor och universitet, socialsekreterare samt kuratorer kopplade till frivilligorganisationer som valts ut genom ändamålsenligt urval. Eftersom uppsatsens syfte bygger på problemet sexuellt våld och socialt arbete tillfrågas främst föreläsare från kurser som behandlar ämnena sexualitet, kriminalitet och interventioner, socialsekreterare som arbetar med våld i nära relationer och socionomer från frivilligorganisationer som riktar sig till de som utsatts för våld eller sexuellt våld i nära relationer.

Intervjuerna beräknas ta en halvtimme till en timme var.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Konfidentialitet eftersträvas i undersökningen genom att ingen obehörig får ta del av materialet. Materialet förvaras så att det bara är åtkomligt för mig som är undersökningsledare. I rapporteringen av resultatet i form av en examensuppsats på Malmö högskola eller i annan form av publicering kommer informanterna att avidentifieras så att det inte går att koppla resultatet till enskilda individer.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

BILAGA 2

Intervjuguide

Syftet med denna uppsats är att utifrån det sociala arbetets synvinkel dekonstruera och problematisera processerna bakom det sexuella våldets problemformulering, samt att undersöka eventuella risker och vinster med en definition av sexuellt våld som socialt problem.

Under vilka förutsättningar har opinionen om sexuellt våld växt sig stark vid just denna tidpunkt?

- * Hur uppfattar du dagens diskurs kring sexuellt våld? (offer, förövare, socialt problem, delproblematik?)
- * Har du uppfattat en förändring i hur man talar om sexuellt våld?
- * Vad tror du i så fall att denna förändring beror på?

Vilka aktörer har genom rådande diskurs tolkningsföreträde?

- * Vilka är det enligt din uppfattning som driver diskursen och hur gör de det? (aktivister, forskare, massmedia?)
- * Varför anser du att det är just dessa aktörer som blir lyssnade på?
- * Vad tror du att de vill uppnå med sitt arbete? (socialt problem?)

Vilka är motiveringarna bakom en eventuell definition av sexuellt våld som ett socialt problem?

- * Vilka positiva effekter av en definition av sexuellt våld som ett socialt problem ser du för det sociala arbetet?
- * Vilka positiva effekter av en definition av sexuellt våld som ett socialt problem ser du för det sociala arbetets brukare/klienter?

Vilka motbilder finns till denna definition?

- * Vilka negativa effekter av en definition av sexuellt våld som ett socialt problem ser du för det sociala arbetet?
- * Vilka negativa effekter av en definition av sexuellt våld som ett socialt problem ser du för det sociala arbetets brukare/klienter?